БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ
БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР
ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ
СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1925 чылда
үндезилеттинген

1961 ч.
ИЮНЬ
6
ВТОРНИК
№ 132 (4922)

Өртээ 2 көп.

АЖЫКТЫГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Н. С. Хрущевтуң Дж. Кеннеди-биле ужурашканы

ВЕНА, июнь 3. (СЭТА). Бөгүн Венаның шагы-биле 12 шак 45 минута турда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев болгаш ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко АКШ-тың президентизи Дж. Кеннеди-биле ужуражыр дээш, АКШ-тың Австрияда элчининиң Венада турар бажыңынга чедип келгеннер.

Н. С. Хрущевту болгаш А. А. Громыкону уткууру-биле президент Дж. Кеннеди, а ол ышкаш АКШ-тың Австрияда элчини Ф. Меттюс үнүп келген болгаш оларга байыр чедиргеннер. Оон соонда Н. С. Хрущев биле президент Дж. Кеннеди беседа кылырынче кирипкеннер.

Хофбург ордузунга парлалга конференциязы болган

ВЕНА, (СЭТА). ССРЭ-ниң ДХМ-ниң парлалга килдизиниң эргелекчизи М. А. Харламов биле АКШ-тың президентизиниң парлалга айтырыгларының талазы-биле секретары П. Сэлинджэр июнь 3-түң кежээзинде Хофбург ордузунга парлалга конференциязы эрттирген.

Совет Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының аразында харылзааларга хамаарышкан хөй бөлүк айтырыгларны, а ол ышкаш делегейде байдалды ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев биле АКШ-тың президентизи Д. Кеннеди июнь 3-те чугаалашкан деп чүве илергейлеттинип турар, допчу медеглелди П. Сэлинджэр номчаан. Беседалар ажыт-чажыт чок болгаш эвилең болган.

Журналистерниң айтырыгларынга харыылавышаан, М. А. Харламов П. Сэлинджэрниң номчаан медеглелинге бүрүнү-биле каттыжып турмен деп медеглээн. Н. С. Хрущевтуң болгаш Д. Кеннединиң аразынга бөгүн болган беседаларны М. А. Харламов үре-түңнелдиг болган кылдыр тодаргайлап көргүскен.

Н. С. Хрущев биле Дж. Кеннединиң ужуражыышкыны

ВЕНА, июнь 4. (СЭТА-ның тускай корр.). Ук чериниң шагы-биле 10 шак 10 минута турда АКШ-тың президентизи Д. Кеннеди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев-биле санал-онал солчулгазының уламчылаары-биле Австрияда Совет элчин чериниң бажыңынга чедип келген.

Д. Кеннеди-биле кады АКШ-тың күрүне секретары Д. Раск, АКШ-тың ССРЭ-де элчини Л. Томпсон, АКШ-тың күрүне секретарының тускай дузалакчызы Ч. Болен болгаш албанның өске-даа кижилери келгеннер.

Элчин чериниң кирер эжиинге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев, ССРЭ-ниң Австрияда элчини В. И. Авилов АКШ-тың президентизин уткуп алган.

Совет Эвилелиниң болгаш Американың Каттышкан Штаттарының күрүне ажылдакчылары хол тутчуп, мендилешкеннер.

Оон соонда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев биле АКШ-тың президентизи Д. Кеннеди санал-онал солчулгазын уламчылаары-биле элчин чериниң өрээлдериниң бирээзинче чоруй барганнар.

Австрияда Совет элчин черинге АКШ-тың президентизиниң чедип келгенин болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев биле оон ужурашканын телевидение-биле Совет Эвилелинче, Венгер Улус Республиказе, Польша Улус Республиказе, Чехословакияже, ГДР-че, Англияже, Францияже, Италияже болгаш Нидерландыже дамчыткан турган.

* * *

ВЕНА, июнь 4. (СЭТА-ның тускай корр.). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев биле Американың Каттышкан Штаттарының президентизи Дж. Кеннединиң аразынга беседа алды шак ажыр үргүлчүлээн. Венада Совет элчин черинге болуп эрткен ужуражыышкын ук чериниң шагы-биле 16 шак 35 минута турда доозулган. Ужуражыышкын болуп турда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев Американың Каттышкан Штаттарының президентизи Дж. Кеннедиге алдар болдуруп, эртенги шайлалга кылган.

Эртенги шайлалгага киришкеннер болза: совет таладан—ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң АКШ-та элчини М. А. Меньшиков, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң Коллегия кежигүнү А. Ф. Добрынин, ССРЭ-ниң Австрияда элчини В. И. Авилов, чөвүлекчилер Г. Т. Шуйский, В. С. Лебедев, О. А. Трояновский, В. Ф. Грубяков, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң килдистер эргелекчилери М. А. Харламов биле Ф. Ф. Молочков; америк таладан—АКШ-тың күрүне секретары Д. Раск, АКШ-тың ССРЭ-де элчини Л. Томпсон, АКШ-тың Австрияда элчини Ф. Мэттьюс, күрүне секретарының тускай дузалакчызы Ч. Болен, АКШ-тың президентизиниң тускай дузалакчызы М. Банди, камгалал министриниң делегейниң айыыл чок чоруунуң айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы П. Нитце, күрүне секретарының европа херектериниң талазы-биле дузалакчызы Ф. Колер. Ак бажыңның парлалга айтырыгларының талазы-биле секретары П. Сэлинджер болгаш албанның өске-даа кижилери.

Эртенги шайлалга үезинде Н. С. Хрущев биле Д. Кеннеди дашкалар көдүргеннер.

Н. С. Хрущев биле Дж. Кеннединиң ужуражыышкынының дугайында медеглели

ВЕНА. (СЭТА-ның тускай корр.). Июнь 4-те, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң АКШ-тың президентизи Дж. Кеннеди-биле ужуражыышкыны доозулган соонда бир шак болганда ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министерствозунуң парлалга килдизиниң эргелекчизи М. А. Харламов болгаш Ак бажыңның парлалга айтырыгларының талазы-биле секретары П. Сэлинджер олар Хофбург ордунуң төп парлалга бюрозунга парлалга конференциязы кылганнар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң болгаш АКШ-тың президентизи Дж. Кеннединиң даасканын ёзугаар парлалга төлээлекчилеринге М. А. Харламов дараазында дыңнадыгны номчаан:

«ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев болгаш Американың Каттышкан Штаттарының президентизи Дж. Кеннеди ийи хүннүң ажыктыг ужуражыышкыннарын доосканнар. Ол ужуражыышкыннарның үезинде ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында харылзааларның дугайында, база ийи таларның кайызынга-даа сонуургалдыг болуп турар өске-даа айтырыгларның талазы-биле санал-оналды олар солушканнар.

Бөгүн боттарының чөвүлекчилериниң киржилгези-биле ядролуг шенелделерни соксадырының, чепсегленишкинни дужүрериниң дугайында айтырыгларны болгаш герман айтырыгны олар чугаалажып көрген.

Лаостарның боттары соңгаан чазаа баштаан нейтралдыг болгаш тускай хамаарышпас Лаосту, а ол ышкаш ол нейтралитетти болгаш тускай хамаарышпас чорукту хандырып турар улустар аразының дугуржулгаларын боттарының деткип турарын олар база катап бадыткааннар болгаш ону холбаштыр Лаоска боолаашкыннарны боттуу-биле соксадырының эргежок чугулазын олар хүлээп көрген.

Бистиң ийи чурттарывыска болгаш бүгү делегейге сонуургалдыг бүгү-ле айтырыгларның талазы-биле харылзааларны тудуп турарын дарга болгаш президент дугурушканнар».

Оон соонда М. А. Харламов болгаш П. Сэлинджер корреспондентилерниң хөй санныг айтырыгларынга харыылааннар. Ылаңгыя бөгүн кежээ НАТО-нуң органнары-биле болгаш Францияның президентизи генерал де Голль-биле сүме кылыр дээш АКШ-тың күрүне секретары Д. Раск Парижче, база АКШ-тың күрүне секретарының Европа херектериниң талазы-биле дузалакчызы Ф. Колер канцлер Аденауэр-биле сүме кылыр дээш Боннче ужудуп чоруурлар дээрзин П. Сэлинджер медеглээн.

Д. Кеннединиң Н. С. Хрущевка алдар болдурган эртенги шайлалгазы

ВЕНА. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның Венада элчининиң турар черинге АКШ-тың президентизи Д. Кеннеди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевка алдар болдурган эртенги шайлалганы июнь 3-те тургускан.

Эртенги шайлалгага совет таладан ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң АКШ-та элчини М. А. Меньшиков, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүнү А. Ф. Добрынин, ССРЭ-ниң Австрияда элчини В. И. Авилов, чөвүлекчи О. А. Трояновский, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң килдистер эргелекчилери Ф. Ф. Молочков, М. А. Харламов болгаш албанның өске-даа кижилери база олурушкан.

Эртенги шайлалгага америк таладан күрүне секретары Д. Раск, АКШ-тың ССРЭ-де элчини Л. Томпсон, күрүне секретарының тускай дузалакчызы Ч. Болен, АКШ-тың президентизиниң тускай дузалакчызы М. Банди, АКШ-тың камгалал министриниң делегейниң айыыл чок чоруунуң айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы П. Нитце, АКШ-тың күрүне секретарының Европа херектериниң талазы-биле дузалакчызы Ф. Колер болгаш өскелер-даа олурушкан.

Австрияның президентизи шайлалга тургускан

ВЕНА, июнь 4. (СЭТА). Австрия Республиканың президентизи доктор А. Шерф «Шенбрунн» деп ордунуң улуг залынга июнь 3-те, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевка болгаш АКШ-тың президентизи Дж. Кеннедиге алдар болдурган кежээки шайлалга кылган. Ийи күрүне ажылдакчыларын үдеп чоруур кижилер болгаш Австрия Республиканың чазааның кежигүннери кежээки шайлалгага киришкеннер.

Н. С. ХРУЩЕВТУҢ ВЕНАГА ЧОРУП ТУРГАНЫ

Чечектер салыышкыны

ВЕНА. (СЭТА-ның тускай корр.). АКШ-тың президентизи Джон Кеннеди-биле июнь 4-түң эртенинде болган беседазының эгелээриниң мурнунда, Австрияның хосталгазы дээш демиселчилерге тураскаалдарның баарынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев чечектер салган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң олурган машиназы мотоциклистерниң хүндүлүг эскортунга үдедип алгаш, ол черниң-биле эртенгиниң 9 шакта Хофбург ордузунуң хаалгазынга чедип келген. «Австрияның хосталгазы дээш демиселден өлгеннерге» тураскаал самбыразы ол ордунуң ханазында быжыглаттынган.

Орду шөлүнге хүндүлел таңныылының ротазын чыскааган.

Совет чазактың баштыңы Н. С. Хрущевту болгаш ону үдээн ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыкону, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүнү А. Ф. Добрынинни, ССРЭ-ниң Австрияда элчини В. И. Авиловту болгаш өске-даа кижилерни Австрияның иштики херектер министри Африч, камгалал министри Шляйнцер, армияның кол инспектору, чадаг шериг генералы Фуссенеггер олар уткуп алган.

Совет Эвилелиниң болгаш Австрияның гимнилери чаңгыланып үнген.

Н. С. Хрущев хүндүлел таңныылының чыскаалынга чоокшулап кээрге, «келген» деп медээни берген.

Н. С. Хрущев болгаш ону үдээн кижилер хүндүлел таңныылының баары-биле эрткеш, «Австрияның хосталгазы дээш демиселден өлгеннерге» тураскаал самбыразынче углаңдыр чорупкан. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы тураскаал самбыразының баарынга чечекти кажыыдал аялгазын ырладып турда салган. Орус болгаш немец дылдарда кожааларда мынча деп бижиттинген болган:

«Австрияның хосталгазы дээш демиселге өлгеннерге. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы».

Ында ол өндүр чаагай тураскаалдың баарынга австри найысылалдың чурттакчылары, австри хөй-нийтиниң төлээлекчилери, Австрияда совет албан черлериниң ажылдакчылары болгаш оларның өг-бүлелериниң кежигүннери чыылган. Тураскаал баарынга хүндүлел таңныылының ротазын чыскааган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң машиназы болгаш ону үдээн кижилерниң машиналары мотоциклистерниң эскортунга үдедип алгаш 9 шак 15 минутада шөлге кеступ келген. Шөлге чыылганнар Совет чазактың баштыңынга изиг байыр чедирип турган. Н. С. Хрущевка таңныыл командылакчызы рапорт берген. Шериг оркестри ССРЭ-ниң болгаш Австри Республиканың күрүне гимнилерин күүсеткен.

Н. С. Хрущев болгаш совет дайынчыларга тураскаал баарынга чечектер салырының ёзулалынга Н. С. Хрущев-биле кады келген австри чазактың кежигүннери хүндүлел таңныылының чыскаалының баары-биле эрткен. Оон соонда Н. С. Хрущев дириг чечектерден кылган улуг венок-чечекти тураскаал баарынга салган. Торгу кожаада алдын ужук-биле орус болгаш немец дылдарда мынча деп бижээн болган: «Фашизмге удур демиселге өлген совет дайынчыларга. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев». Веберниң ырызының кажыыдал аялгазы чаңгыланып турган.

Оон соонда Н. С. Хрущев болгаш ону үдээн кижилер Австрияда совет элчин чериниң бажыңынче чорупкан.

* * *

Американың Каттышкан Штаттарының президентизи Дж. Кеннеди июнь 4-түң эртенинде Ыдыктыг Стефанның Венада дуганынга барып тейлеп чораан.

Н. С. Хрущевтуң А. Шерфке алдар болдурган хүлээп алыышкыны

ВЕНА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев Австри республиканың президентизи доктор А. Шерфке алдар болдурган дүштеки шайлалганы «Империал» отелге июнь 4-түң кежээзинде тургускан. Дүштеки шайлалгага австри таладан Австрияның федералдыг канцлери доктор А. Горбах, Австрияның оралакчы канцлери Б. Питтерман, австри чазактың кежигүннери, австри парламентиниң ийи палаталарының даргалары, Австрияның федералдыг канцлери чораан Юлиус Рааб болгаш албанның өске-даа кижилери олурушкан. Хүлээп алыышкынга совет таладан ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ССРЭ-ниң АКШ-та элчини М. А. Меньшиков, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң коллегия кежигүнү А. Ф. Добрынин, ССРЭ-ниң Австри республикада элчини В. И. Авилов, а ол ышкаш Н. С. Хрущевту үдеп чоруур өске-даа кижилер олурушкан.

Хүлээп алыышкын чылыг байдалга эрткен.

ССР ЭВИЛЕЛИНИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Даштыкы дылдарны өөренирин экижидер дугайында

Даштыкы дылдар өөренирин экижидер дугайында айтырыгны ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели чугаалажып көргеш, чогуур доктаалды хүлээп алган. Эртемниң, техниканың болгаш культураның талазы-биле тускай эртемниглерниң база бистиң чурттуң ажылчы чоннарының калбак кезээниң даштыкы дылдарны билири улустар аразынга харылзааларны калбаа-биле хөгжүдеринге болгаш культураның база эртем-техниканың чедиишкиннерин солчуурунга чугула ужур-дузалыг дээрзин доктаалда демдеглээн.

Сөөлгү чылдарда даштыкы дылдар башкылаары элээн экижээн. Даштыкы дылдарны бүгү-ле дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринде, нийти билигниң ортумак школаларында болгаш барык бүгү долу эвес ортумак школаларда өөренип турар. Эң дээре школалар болгаш чамдык дээди өөредилге черлери даштыкы дылдар өөредир талазы-биле дыка чедиишкиннерни чедип алган. Ындыг болзажок бо чугула херекте улуг четпестер ам-даа бар.

Нийти билигниң школаларын, тускай ортумак болгаш дээди өөредилге черлерин доозуп турар кижилерниң улуг хөй нуруузу даштыкы дылды кошкак билир болуп турар. Сөстер талазы-биле курлавырының эвээжи болгаш грамматиканы хевир кылдыр билир даштыкы чугааларны словарь чокка очулдурар арганы бербейн турар. Анаа чугаалажырының чаңчылдары онза кошкак. Ортумак болгаш дээди школаларга даштыкы дылдар башкылары белеткээринде улуг четпестер бар.

Даштыкы дылдар башкылаарында бар четпестерни узуткаар болгаш ортумак база дээди школага даштыкы дылдар өөренирин үндезини-биле экижидер дугайында хемчеглерни алырын, ынчангаш кол сорулга—даштыкы дылдарны өөреникчилерниң практика кырынга шиңгээдип алыр болур кылдыр тургузарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министерствозунга, өөредилге черлерлиг министерстволарга болгаш төп албан черлеринге ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

Эвилелдешкен республикаларның Чырыдыышкын министерстволары болгаш РСФСР-ниң Педагогика эртемнериниң академиязы школаларга даштыкы дылдар өөрениириниң программаларын экижидер болгаш ол программаларны ёзугаар чаа өөредилге номнарын чоокку үш-дөрт чылдар иштинде парлап үндүрер ужурлуглар, мону күүседирде өөредилге номнарының шынарлары өөреникчилерге анаа чугаалажырының чаңчылдарын шиңгээдип алырынга болгаш даштыкы чугааларны словарь чокка очулдурар болуп кичээнгей салыр ужурлуг, а ол ышкаш чаа өөредилге номнарынга дүүштүр башкыларга болгаш уругларның бажынга номчуурунга номнар парлап үндүрерин база баш бурунгаар көрген турар херек.

Даштыкы дылдар талазы-биле мергежилдиг башкыларны болгаш эргежок чугула бажың-балгады бар нийти билигниң школаларынга 25 ажыг өөреникчилерлиг класстарны даштыкы дылдар өөренир кичээлдерге ийи бөлүк кылдыр аңгылаан турар дээрзин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели доктааткан. Класстарны ындыг бөлүктерге чарарын 1961—1962 өөредилге чылында эгелээш, ону дараалаштыр чеди чылдар дургузунда доозарын хүлээткен. Мергежилдиг башкылары болгаш чогуур санныг өөреникчилери бар кежээки (ээлчеглиг) ортумак школаларның IX—XI класстарынга даштыкы дылдың неделяда 2 шактыг факультетивтиг кичээлин чорудары көрдүнген.

Чамдык эртемнерни даштыкы дыл кырынга өөредир нийти билигниң 700-тен эвээш эвес школаларын 1961—1965 чылдарда немей ажыдарын; школа-интернаттарга даштыкы дылдар өөренирин экижидерин, а ол ышкаш мергежилдиг башкылары бар школа-интернаттарны 1961—1962 өөредилге чылындан эгелээш, чамдык эртемнерни башкылаарын даштыкы дыл кырынга чорудуп турар нийти билиг школаларының өөредилге планнарын болгаш программаларын ёзугаар өөрениринче шилчидип эгелээрин эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге хүлээткен.

Школаларга даштыкы дылдар талазы-биле кичээлдер чорударынга негеттинип турар дерилгелерниң болгаш өөредилге-көргүзүг чүүлдериниң минимумун тодарадырын болгаш даштыкы дылды өөредип турар ортумак болгаш сес чыл школазы бүрүзү эң чоок чылдарның дургузунда эргежок чугула техниктиг дерилгелер-биле база өөредилге-көргүзүг чүүлдери-биле хандыртынган турар кылдыр санап көргеш, оларны белеткеп кылырын көрген турарын база хүлээткилээн, ол дугайында ССРЭ-ниң Күрпланы болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери болза школаларга даштыкы дылдар өөрениринге эргежок чугула дерилгелерни дөзевилээрин чыл бүрүзүнде көрген турар ужурлуглар.

Даштыкы дылдарны кошкак билир, өске эртемнер башкызынга даштыкы дылдар башкылады бээр практиканы соксадырын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээдип турар. Даштыкы дыл башкылаар талазы-биле четпес белеткелдиг даштыкы дыл башкыларын билиг бедидериниң курстарынче өөредип чоруткулаарын азы бар хоойлуларны ёзугаар оларны ажылга киирериниң хемчеглерин ап турган ажылдарындан хостаарын доктаалда айыткан.

Улуг кижилерге даштыкы дылдарның стационарлыг болгаш заочный курстарының четкизин калбартырын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында көрүп турар. Даштыкы дылдар өөрениириниң курстарынга бөлүктерниң дыңнакчыларының санын 20-ден хөй эвес кылдыр тургузарын сүмелеп турар. Ол материалдар талазы-биле эвилелдешкен республикаларның херегледерин барымдаалап көрүп тургаш, даштыкы дылдар өөренир курстарның дыңнакчыларынга өөредилге-методиктиг материалдарны парлап үндүрерин РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерствозунга хүлээткен.

Ада-иелерниң күзелдерин барымдаалап тургаш, уруглар садтарынга болгаш нийти билигниң школаларының эге класстарынга даштыкы дылдар өөрениириниң бөлүктерин организастаарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чөпшээрээн болгаш ол бөлүктерге даштыкы дылдар өөрениириниң программаларын чогаадырын база даштыкы дылдар башкылаарының методиказын парлап үндүрерин РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерствозунга болгаш РСФСР-ниң Педагогика эртемнериниң академиязынга дааскан.

Школаларга даштыкы дылдар башкызы белеткээр ажылды экижидерин эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министерствозунга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен. Ол сорулга-биле даштыкы дылдар башкыларын белеткээрин боттандырып турар университеттерге болгаш педагогика дээди өөредилге черлеринге өөредилге планнарын, программаларын болгаш өөредилге номнарын улам сайзырангайжыдарын, педагогика практиказын болгаш даштыкы дылдар шиңгээдип алыр талазы-биле студентилерниң практиктиг кичээлдерин күштелдирерин, даштыкы дылдар өөрениириниң кичээлдеринге эргежок чугула дерилгелер-биле болгаш көргүзүг материалдары-биле дээди өөредилге черлерин хандырарын доктаалда айтып турар.

Дээди өөредилге черлериниң хөй нуруузунга даштыкы дылдар өөренир талазы-биле албан аудитория кичээлдериниң хемчээлин 240-тен эвээш эвес шакка доктаадыр болгаш өөренирин күзээннерге даштыкы дылдарны факультетивтиг өөренирин хандырар. Дээди өөредилге черлеринге даштыкы дылдар талазы-биле аудиториядан даштаар ажылдарны калбаа-биле нептередириниң хемчеглерин алырын, даштыкы дылдар талазы-биле боттарының белеткелин улам сайзырангайжыдарын күзээн студентилерге курстарны организастаарын доктаалда база айтып турар. Университеттерни доосканнар даштыкы дылды шөлээн билир болган турзун дээш, хамыктың мурнунда гуманитарлыг тускай эртемнер талазы-биле университеттерниң өөредилге планнарынга 2 ай хуусааның иштинде өскерилгелер киирерин ССРЭ-ниң Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министерствозунга хүлээткен.

Даштыкы дылдар башкылары белеткеп турар дээди өөредилге черлеринге даштыкы дыл талазы-биле практиктиг кичээлдерге бөлүктерниң студентилериниң санын 7—10, а оон өске дээди өөредилге черлеринге — 12—15 кижи кылдыр доктааткан.

Дээди өөредилге черлериниң болгаш даштыкы дылдар өөренир факультеттерниң даштыкы дыл башкыларының өөредилге шактарының айтырыын ол эртемнерниң тускай ужур-дузазының өзүп турарын болгаш башкыларга хөй шак онаарын чайладырының эргежок чугулазын барымдаалап тургаш чурумчударын доктаалда база айтып турар.

Чамдык эртемнерни даштыкы дыл кырынга башкылаар школаларга ажылдаары-биле нийти билиглер эртемнериниң талазы-биле башкыларны 1961—1962 өөредилге чылындан эгелээш белеткээрин университеттерге болгаш педагогика институттарынга организастаарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге база ССРЭ-ниң Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министерствозунга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен, оон-биле кады эргежок чугула апарган таварылгаларда ол айыттынган тускай эртемниглерни өөрениириниң хуусаазын 1 чылга узадып турар эргени ССРЭ-ниң Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министерствозунга тывыскан.

Дээди өөредилге черлеринге даштыкы дылдарның бедик мергежилдиг башкыларын белеткээр талазы-биле ийи чыл хуусаалыг педагогиканың дээди курстарын даштыкы дылдың элээн каш мурнакчы институттарынга болгаш университеттерге организастаарын доктаалда хүлээткен. Дээди билиглиг, даштыкы дылдар өөренир педагогика институттарының хемчээли-биле даштыкы дылдарны билир кижилерни ол курстарга конкурс ёзугаар хүлээп алыр. Ол курстарның дыңнакчылары дээди өөредилге черлеринге даштыкы дылды башкылап билириниң квалификастыг күрүне шылгалдазын тудар кылдыр доктааткан, педагогиканың дээди курстарының стипендияларының хемчээли аспирантыларга деп болур болгаш оларны чурум ёзугаар дээди өөредилге черлеринче кол башкылар кылдыр чорудар, ол башкыларга доцент атты тыпсырда үстүнде айыттынган курсту доосканын база барымдаа кылдыр алыр.

Школаларның практиказында даштыкы дылдар өөрениириниң чаңгыс аай система чок байдал туруп келген дээрзин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Школаларга болгаш дээди өөредилге черлеринге даштыкы дылдар өөренир талазы-биле шилилге кылырда эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге база ССРЭ-ниң Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министерствозунга дааскан болгаш өске-даа эң-не нептерээн дылдарны, оон иштинде Азияның, Латин Американың болгаш өске-даа черлерниң улустарының дылдарын өөренирин көрген турарын база үстүнде айыткан черлерге дааскан.

Школаларга, тускай ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге даштыкы дылдар талазы-биле өөредилге кинофильмнерин үндүрерин көвүдедирин, а ол ышкаш даштыкы дылдар өөрениринге анаа-даа, ыр ойнаар-даа грампластинкаларны болгаш тонфильмнерни белеткээрин хандырарын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен. Даштыкы дылдар өөренирин радиону болгаш телевидениени улам калбаа-биле ажыглаары көрдүнген.

Даштыкы дылдар өөренип турарларга пластинкага дүжүрген-даа, оригиналдыг-даа кылдыр кылып каан англи, немец, француз болгаш испан чечен чогаалдарның рассказтарын, амгы үеги эң дээре болгаш классиктиг чогаалдарын парлаан номнарны болгаш брошюраларны, словарьларны болгаш өске-даа чүүлдерни парлап үндүрерин көвүдедирин ССРЭ-ниң Культура министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы чурттар-биле культурлуг харылзаалар талазы-биле Күрүне комитединге хүлээткен.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызынга болгаш улус ажыл-агыйының Бүгү-россия Чөвүлелиниң даргазынга эш С. А. Афанасьевти томуйлаар дугайында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Эш Сергей Александрович Афанасьевти РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызынга болгаш улус ажыл-агыйының Бүгү-россия Чөвүлелиниң (УАБЧ) даргазынга томуйлаар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ОРГАНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. ОРЛОВ.

Москва, 1961 чылдың июнь 3.

Берт-Даг фермазында кыргылда

Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң Берт-Дагда бирги хой фермазы колхозта улуг фермаларның бирээзи. Ук ферманың малчыннары чеди чылдың үшкү чылында 10.020 баш хойдан нийтизи-биле 25.500 килограмм, азы бир хойдан ортумаа-биле 2 кг 440 грамм дүктү кыргып алырын хүлээнген.

Фермада санаттынып турар бүгү хойларны июнь 10-га чедир бүрүн кыргып доозары төлевилеттинген. Кыргылда аңаа июнь 1-де эгелээн. Кыргылданың баштайгы хүнүнде 500 ажыг өшкү кыргыттынган. Ында 11 хачылыг бир электри агрегады ажылдап турар.

Берт-Дагның кыргылда пунктузунда кыргыкчыларның ажылының хүн чуруму, ажылды доозарының графиги астынган болгаш кылыр ажылдың нормазы доктааттынган. Ол ышкаш, дүктү канчаар ылгаарының, кандыг класска хамаарыштырарының, канчаар савалаарының дугайында плакат-таблицаны улуг картоннарга кескү кылдыр чуруп бижээш аскан. Дүк кыргылдазын доктааттынган график ёзугаар чиңдириг чокка чорудар талазы-биле хой фермазының эргелекчизи Б. Доюндуп кызымаккай ажылдап, кыргыкчыларны эки организастап турар.

Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозунда хой кыргылдазы эгелээн. Обласата чарлаттынган «Эң эки хой кыргыкчызы» деп конкурска киришпишаан, кыргыкчылар ажылдың темпизин болгаш шынарын хүн бүрү бедидип турарлар.

Чурукта: «Өөк» совхозтуң хой кыргыыр механизастаттынган черинде.

Фото В. Лутковтуу.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Шүгүмчүлел—партийжи ажылды экижидериниң чепсээ

Эрткен чылын болуп эрткилээн партия эге организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга, районнарның партия конференцияларынга база коммунистерниң хуралдарынга коммунистер политиктиг болгаш ажыл-агый амыдыралында четпестерни шыңгыы илередип, оларны чайладыр талазы-биле өректиг саналдарын бергилээн. Ол саналдарны амыдыралга боттандырар дээш районнарның партия организациялары элээн хемчеглерни ап чорудуп турар.

Мал ажылынга кадрларны быжыглаарынче угланган саналдарны боттандырар сорулга-биле партияның Тес-Хем райкому эрткен үениң иштинде 12 коммунистерни колхозтарже чоруткан. Оларның санынга «Чодураа» колхозтуң даргазының оралакчызы эш Серен-Шимит, мал ажылында эштер В. Самдан, М. Яндак-оол, Н. Дагба дээш өскелер-даа хамааржыр.

Ленин аттыг колхозтуң комсомол организациязының секретары турган онгу класс дооскан эш Кимм-оол баштаан 11 комсомолчулар боттарының эки-туразы-биле Хүрең-Дугай сүт-бараан фермазынга ажылдап кирген болгаш ам үеде коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш олар шиитпирлиг демисежип турарлар.

Советтерниң болгаш хөй-ниити организацияларының ажылынга партийжи удуртулганы күштелдирер талазы-биле коммунистерниң берген шүгүмчүлелдиг саналдарын боттандырар дээш Барыын-Хемчиктиң партия организациязы чамдык хемчеглерни ап чоруткулаан. Партия райкому Советтерниң организастап-массалыг ажылының дугайында айтырыгны бодунуң пленумунга чугаалашкаш тодаргай шиитпирни үндүрген. Ону боттандырбышаан, ылаңгыя чер-чер Советтеринге чоокта чаа болуп эрткен соңгулдалардан бээр районнуң көдээ Советтери ажыл-агый, культура тургузуушкунунга бодунуң удуртулгазын элээн экижиткен.

Хөй-ниити организацияларының ажылынга Каа-Хемниң партия организациязы кичээнгейни база угландырган. СЭКП райкому күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң, ВЛКСМ райкомунуң ажылдарының дугайында илеткелдерни бодунуң бюрозунга дыңнап, илерээн четпестерни эдер сорулга-биле тодаргай доктаалдарны хүлээп алган болгаш оларның күүселдезинге шыңгыы контрольду тургускан.

Коммунистерниң берген саналдары ёзугаар Тожу районнуң Серлиг-Хем деп база бир ырак тайгазында аңчыларның баазазы ажыттынган. Районнуң партия, совет организациялары көдээ ажыл-агыйны механизастаар талазы-биле элээн хемчеглерни база боттандырып келген. Чижээ, бо чылдың эгезинде районнуң колхозтары 2 чиик автомашиналарны, электри саалданың 1 аппарадын, «Беларусь» деп 2 тракторну, «СК-3» деп 1 комбайнны, сиген сараатаар 2 машиналарны, трактор, автомашина прицептерин база өске-даа машиналарны болгаш артык кезектерни кышкы орук-биле чедирип алган. Көдээ ажыл-агый мурнакчыларының дуржулгазын солчур сорулгалар-биле районнуң ийи саанчызы болгаш бир хойжузу Каа-Хемниң колхозтарынга чоокта чаа экскурсиялап кээп чорааннар.

Бай-Тайганың партия организациязы Социалистиг күш-ажылдың Маадыры эш Үрүле Кандан, мал ажылының мурнакчылары И. Сарыг-Тараа, И. Доржу олар-биле ужуражышкыннарны организастагылаан. Көдээ ажыл-агый мурнакчыларының дуржулгазын солчур сорулга-биле Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы», «Искра» колхозтарынга хойжуларның болгаш саанчыларның экскурсиязын сөөлгү үеде ийи удаа чоруткан.

СЭКП Эрзин райкомунуң болгаш райкүүскомнуң мурнундагы удуртукчулары мал болгаш чер ажылын хөгжүдер талазы-биле айтырыгны четпес шиитпирлеп, ылаңгыя тарылга шөлүн улуу-биле кызырган болгаш суггарылга бугаларын ажыглал чокка каапкан турганын коммунистер чидии-биле шүгүмчүлээннер. Ам ол районнуң партия, совет организациялары болгаш бүгү ажылчы чоннары тарылга шөлүн эрткен чылга деңнээрге 1,6 катап, ооң иштинде мал чеми культураларның—2,6 катап хөй кылдыр калбарткан. Районга кукурузаны мурнунда чылдарда 200 га хирени тарып турган болза ам 500 га чедирген.

Районнуң колхозтары эът бүдүрерин көвүдедир дээш 1200 бода малдың баш бүрүзүн 280—300 кг, а 20 муң шээр малдың—35—45 кг чедир семиртир сорулга-биле оларны амгы үеде тускайлап үскен болгаш Качык, Серик, Сайгалдың делгем одарларынче чайлагладырынга белеткеп турар.

Бии-Хемниң коммунистери, райкүүскомнуң даргазынга ажылдап турган, ажыл-агыйга удуртулганы чаңгыс талалаар чорукту болдурган эш Агбанның четпес практиказын илереткен. Ол-ла районда белеткелдер конторазының белеткелчизи турган Копнин үргүлчү арагалаар чорукка хандыкшаан болгаш «Кызыл тараачын» колхозтан 42 тонна эътти хүлээп алган кылдыр меге документ бижээн, буруу херектиң дугайында партиядан ол үндүрткен болгаш ажылындан дүжүрткен.

Күрүнениң, хөй-ниитиниң удуртур ажылдарынга кирип алгаш, күрүне мегелеп, карак чаар чоруктарны болдурар, арагалаар, хулиганзыг херек үүлгедир чамдык кижилер-биле СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бюрозунуң талазындан шыңгыы демисел чорутпайн турганын коммунистер илередип шүгүмчүлээннер.

Ол четпестерни чайладыр сорулга-биле райком элээн хемчеглерни ап келген. Арагалаар чорукка хандыкшыыр, прогулдаар чоруктарны болдурганы дээш райкомнуң оргкилдизиниң эргелекчизи турган Бири-Санааны, районо эргелекчизи турган Б. Седипти, «Большевик» колхозка, ветеринар-бактериологтуг лабораторияга партия организациялар секретарьлары тургулаан Сенгилдээр биле Вохминни болгаш Чадаана хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы турган М. Очурну ажылдарындан дүжүргүлээш, оларның орнунга төлептиг чаа кижилерни ажылдадып кирген.

Коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарын ханы өөренип, оларны боттандырарын шиитпирлээри улус ажыл-агыйының пландарын чедиишкинниг күүседиринге чугула күш болур. Ындыг турда-ла чамдык черлерде чогуур кичээнгей салдынмаанындан ол саналдарның түңнел чок болуп артпышаан турары харааданчыг.

Чижээ, Өвүрнүң «Торгалыг» колхозунда партком организакчы болгаш кижизидилгелиг ажылдарның деңнелин бедидер талазы-биле чөптүг саналдарны күүседиринче боттуг хемчег албайн келген. Эрткен чылдың дөрткү кварталында ол комитет ажыл планын чогаатпаан болгаш бюро хуралын чаңгыс-даа удаа чыылдырбаан. Бо чылдың бирги кварталында 6 айтырыгларны планназа-даа, оларның чүгле чаңгызын чугаалашкан.

Ол районнуң партия организациязы партияның чырыдышкын бөлгүмнериниң ажылын четпес удурткан. Чамдык черлерде бөлгүмнерниң дыңнакчылары кичээлдерни хөйү-биле үскүлээн. Райпога организастаан садыг экономиказын өөрениринин бөлгүмү (пропагандизи эш Яндай-оол) 8 кичээлдерни чылдагаан чокка үскен.

Таңды районнуң «Совет Россия», «Революцияның чалбыыжы» колхозтарында болгаш «Элегес» совхозта партия организациялары малчыннарның, саанчыларның социалистиг чарыжын эреңгей удуртуп, ооң түңнелдерин үндүрбейн турарындан бо чылдың бирги кварталында районда сүт саалдазы эрткен чылдың ол үезиниң деңнелинден дыка кудулаан.

Хөй-ниитиге ажыктыг ажыл кылбайн, хуузунда хөй баш мал өстүрүп турар Акта болгаш Кызыл-Тайгада Чимит-Доржу, Херел ышкаш өөчүзүрек кижилерниң ортузунга тайылбыр ажылын күштелдирип, ниитиниң күш-ажылынче оларны хандыдар талазы-биле хемчеглерни алырын коммунистер хөй удаа негеп турган болза-даа СЭКП Барыын-Хемчик райкому ол дугайында тодаргай хемчег албайн келген.

Четпестерни илереткен шүгүмчүлелдер болгаш боттуг саналдар бүрүзүн чугаалажып көргеш, шиитпирни үндүреринче чугулазын улуг Ленин өөредип чораан. Ынчангаш партия организациялары болза коммунистерниң кылган шүгүмчүлелдерин болгаш саналдарын эң ханы өөренип, тодаргай түңнелдерин чогуур үезинде үндүрер хүлээлгелиг.

Коммунистиг партияның XXII съездизинге төлептиг ужуражыр дээш совет улустуң күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүнү улам-на бедээн амгы үеде, чеди чылдың үшкү чылының планнын оналгаларын, ажылчы чоннарның алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде чедиишкинниг күүседиринге шаптыктыг кандыг-даа четпестерни чайладырынче угланган шүгүмчүлелдерни адаандан өрү улам-на калбартыры чугула.

К. ШУЛУУ,
СЭКП обкомунуң сектор эргелекчизи.

«Тыва кобальт» комбинадында амгы үеде ийи школа тудуу чорупт турар. Оларның бирээзи бо чылын ажыглалга кирер.

Бир школаның ханаларын демир-бетон блоктардан тургузуп турар. Ол школа дөрт каът болур. Ооң бирги каъдынга бүдүрүлге мастерскаязын дерип тургузар.

Чурукта: чаа туттунуп турар школага херектиг демир-бетон блоктарны чүдүрүп турары.

Фото **Г. Сиротиннии.**

Дыштанылга бажыңының тудуунда

Азас—Тываның улуг хөлдериниң бирээзи. Азас чүгле улуг делгеми-биле эвес, а каас-чаражы, ажык-байлаа-биле областа эки билдингир. Хөлдүң хөй санныг ортулуктарында кат-чимис, янзы-бүрү ыяш аймаа эңмежок, хөл боду шортан, ала-буга, ак-балык болгаш өске-даа балыктар-биле байлак. Хөлдүң хөлбеңейнип чыдар суунга эштип, хемеге олурупкаш ыңай-бээр селгүүстеп турарга магалыын чү дээр!

Мооң мурнунда бо хөлдүң чаагпар бүткен ажык-байлаан ажыглаар талазы-биле ажыл кошкак чоруттунуп турган. Ынчалза-даа ооң чанында «Совет Тыва» колхоз хөлдүң ёзулуг ээзи болуп, ажыл-агыйынга, амыдырал-чуртталгазынга ажыглай берген. Ам хөлдүң кыдыында шөлчүгеште районнуң пионер лагерин тудуп тургускан, колхозтуң сүт-бараан фермазы чайын аңаа көжүп чеде берген, инектерин семиртип, арбын сүттү саап ап турар.

Ам бо хүннерде Азастың эриинде «Совет Тыва» колхозтуң дыштанылга бажыңының тудуу чорупт турар. 25 орунныг бо дыштанылга бажыңынга чүгле ол колхозтуң колхозчулары эвес, харын областың өске-даа черлеринден келгеннер дыштанып болур кылдыр планнаан. Дуржулгалыг тудугжу эш Кол Серендолга удуртурган 10 кижилиг тудугжу звено ооң тудуун дүрген болгаш эки шынарлыг кылыр дээш идепкейлиг ажылдап турар. Дыштанылга бажыңының бүгү-ле дериг кылыгларын бо чылын дооскаш, ажыглалга киирерин колхоз баштаар чери шиитпирлээн.

Д. ДҮПЧҮН.

Тожу район.

Училищеге үш чылда

Оон бээр үш чыл эрткен. Ленинградка инженер училищезин дооскан Александр Иванович Фоменко көдээ ажыл-агыйның Балгазында № 11 механизация училищезинге комбайн башкылап ажылдаар дээш чедип келген.

Комбайнның кезектерин бөлүктер аайы-биле өөренген кичээлдерге-даа, практика үезинде комбайнны башкарып турда-даа башкызының билдингир, тодаргай тайылбырынга курсантылар кончуг таарзынып турганнар. Ынчангаш чыл-бүрү училищениң комбайн өөренир салбыры өөредилге программазын долузу-биле өөренип, училищени эки өөредилгелиг доозуп үнгеннер. Оларның иштинде «Межегей» совхозтуң комбайнери Николай Кравченко, Сталин аттыг совхозта Оюн Маңнар-оол болгаш өскелер-даа бар.

Училищени дооскаш колхоз, совхозтарда ажылдап турар өөреникчилери-биле Александр Иванович харылзажып, оларның чурттап, ажылдап турарын барып көрүп, сонуургап турар.

В ШОЙЛАА.

Таңды район.

ХАКАСИЯНЫҢ КУКУРУЗАЧЫЛАРЫНДА

Хакасияның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери бо хүннерде кукурузаның тарылгазын чорудуп турарлар. Бо хүннерде Алтай райондан ногаан дөрбелчиннерниң мастери Борис Кузьмич Кузнецовтуң патриотчу ажыл-херектер дугайында алдарлыг кыйгырыы тарап үнген. Борис Кузнецов болгаш кукурузаның бедик дүжүдүнүң өске бир мастери Елизар Топоев кукуруза тарылгазының бедик темпизи болгаш эң эки шынары дээш бүгү областың массалыг чарыжын калбартырынче Хакасияның бүгү кукурузачыларын кыйгырганнар. Чаа аныяк кукурузачыларга күске чедир хүн бүрүнүң практиктиг дузазын көргүзер дугайында дуржулгалыг кукурузачыларны кыйгыргаш, олар чарышка чаа, боттуг чүүлдү киирген нер.

Борис Кузнецов мынча деп медеглээн: «Бистиң бирги фермавыста аныяк механизатор Борис Левин бо чылын бир дугаарында кукурузага кирген. Гектар санындан 400 центнер ногаан массаны алыр дээн изиг күзел ында бар, ынчалза-даа ында кукуруза өстүрериниң дуржулгазы амдызында чегей. Аңаа дузалаар мен, алган хүлээлгени канчап чедиишкинниг күүседирин сүмелеп бээр мен. Чүгле чугаалаар эвес, харын дөрбелчин-уяланчак тарылганың аргаларын херек кырынга көргүзер мен. Ынчангаш Борис Левинниң ажылы түңнелдиг болурунга бүзүрээр мен».

Борис Кузнецов бодунуң хөй чылдарда дуржулгазын өске-даа кукурузачыларга база чугаалап берип турар. Үнүшке таарымчалыг эвес болган эрткен чылда Кузнецов гектар бүрүзүнден 560 центнер, а ооң боттуг ажыл-херек-биле харылзаа тудканы Николай Богдановтуң звенозу 446 центнер ногаан массаны алган.

Бо чылын Б. Кузнецов белен эвес оналданы—гектар бүрүзүнден 800 центнер, а Н. Богданов—750 центнер ногаан массаны өстүрер хүлээлгени алган. Бо кукурузачылар бот-боттарынга дузалажып, кайы бирээзинге болган үрелиишкинни кады эдип ап турарлар. Бот-боттарынга дузалажып тургаш, олар кукуруза тарылгазынга хүн бүрү бүдүн чартык норманы күүседип, шын дөрбелчинни чедип алганнар.

Кузнецов биле Богданов база оларның-биле кады «Россия» совхозтуң бүгү кукуруза звеноларының кежигүннери тарылганы доосканы дораан үнүштерниң ажаалдазынга кирип, үнүштер чаа үнүп олурда оларның аразын илииртээр, а одуруглар аразын ийи азы үш катап ажылдап кылыр, суперфосфат-биле үнүштерниң немелде чемгерилгезин чорудар деп шиитпирлеп алганнар. Гектар санынга 1,5—2 центнер суперфосфат киирерин планнаан.

«Бодуң билир болзуңза—эжиңни өөрет!»—Борис Кузнецовтуң болгаш Елизар Топоевтиң бо кыйгырыы он-он звеночуларны хаара тудкан. Бей районнуң «Октябрь 12 чылы» колхозунда дуржулгалыг кукурузачы Иван Моргачев аныяк механизаторларга дузалап турар. Черногорскиниң ногаа-сүт угланыышкынныг совхозунуң дуржулгалыг звеночузу Николай Безлепкин аныяк кукурузачы Демьян Ужбражкога дузалап, кажан черни хуваажып турда, арай хирелиг участокту бодунга алгаш, дээрезин ол эжинге берген.

Н. Безлепкин болгаш ооң аныяк өңнүү кукуруза тарылгазын чедиишкинниг чорутпушаан, чоокта чаа чүс гектар шөлдү кады немей ажылдап кылырын хүлээнип алганнар.

Бей районнуң хөй ажылының совхозунуң дуржулгалыг кукурузачызы Павел Краенковтуң чугаалааны болза:

— Бо чылын бистиң ферманың коллективи 1600 гектар кукурузаны тарыыр. Ажылдың хемчээли улуг болганда күжениишкинниг ажылдаар апаар. Бир эвес аныяк кукурузачыларга эгезинден тура дузалавас болза, олар чедимче чок байдалга таваржып, хүлээлгелерин күүсетпейн баары чадапчок. Ындыг болганда бистиң совхозта ногаан дөрбелчиннерниң мастерлери аныяк кукурузачыларны шефке алганнар. Мен аныяк механизатор И. Черневка дузалап турар мен. Ам ол эш сеялканы болгаш кукуруза тарылгазының техниказын ёзулуг шиңгээдип ап, тарылганы чедиишкинниг чоруткан.

Дуржулгалыг звеночуларның чаа кижилерге шефтээшкини кукурузачыларның чарыжын тодаргай, дээштиг болдурган. Бир эвес тарылганың баштайгы хүннеринде элээн хөй ажыл-агыйларга, харын районнаргада агрегаттар доктааткан норманы оранчок чедир күүсетпейн турган болза, ам кажан чаа кижилерге хүн бүрүнүң практиктиг дузазын көргүзе берген соонда, олар тарылганың техниказын шиңгээдип ап, тарылга агрегаттарынга ажылды бүдүрери Хакасияга моон мурнунда болуп көрбээн деңнелге четкен.

Чижээ, Алтай районда 67 кукуруза сеялкалары сөөлгү неделяда бүдүн чартык норманы чаштырганнар. Аскиз районда 60 сеялка ажылдап турар. Сөөлгү хүннерде оларның бирээзи-ле хүн бүрү 10—14 гектарны чаштырып турган. Ол дээрге дуржулгалыг кукурузачыларның аныяк, чаа эгелээн эштеринге боттуг дузаны көргүскениниң ачызы болган.

Сөөлгү хүннерде Хакасияда ниитизи-биле кукуруза агрегаттарының тарылгазынга ортумак ажылдап кылышкын 10 ажыг гектар четкен.

Төрээн Коммунистиг партиязының XXII съездизинге төлептиг ужуражырынга белеткенмишаан, Хакасияның элээн хөй районнарының кукурузачылары тарылганың темпизин дүргедедип, хүн бүрү 5000 ажыг гектарны тарып турганнар.

Хакасияның кукурузачылары тарылгаларның чайгы ажаалдазын канчаар чорударын амдыгааштан планнап турар. «Знаменск» совхозтуң кукурузачызы Сергей Мамановтуң планнап турары мындыг: тараан соонда беш-алды хонганда, ынчан кукуруза үнмээнде, баштай көстүп келген бок үнүштерни узуткаар дээш «ЗИГ-ЗАГ» деп илиирлер-биле шөлдү илииртээр. Кажан кукурузаның үнүштери бир-ийи бүрүленип олурда, хөрзүннү үлдүредир сорулга-биле илииртээшкинни база чорудар. Үнүштерниң үшкү бүрүлери көстүп келгенде «КРН-4,2» деп культиваторлар-биле одуруглар аразын үлдүредип эгелээр. Ону ийи угланыышкыннарга суперфосфатты төкпүшаан чорудар. Одуруглар аразының ийиги сайзырадылгазын база ийи угланыышкыннарга ындыг культиваторну хөрзүн үлдүредир херексел-биле дерээш чорудар. Үнүштерниң кыдыгларында 15 сантиметр хөрзүннү камгалал кылдыр бүдүн артырып калыр. Үшкү сайзырадылганы артып калган бок үнүштерни узуткаар сорулга-биле чамдык участоктарга чорудар.

Хакасияның кукурузачыларынга шак, минута бүрүзү улуг үнелиг. Олар тарылганың бедик темпилерин болгаш эң эки шынары дээш, 84700 гектар тарылгаларның га бүрүзүнден 400 центнер ногаан массаны алыр дээш демисежип турарлар.

Р. КОНЯШКИН.

СОВЕТТИҢ ДЕПУТАДЫН ДЕДИР КЫЙГЫРТЫРЫНЫҢ ЧУРУМУ

Совет улустуң мурнунга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының тургусканы коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгалары ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң ажыл чорудулгазын улам ыңай экижидерин негеп турар.

Советтерниң ажылын экижидери дээрге, хамыктың мурнунда депутат бүрүзүнүң ролюн, идепкейин болгаш харысалгазын бедидери болуп турар. Совет депутат улуг эргелерлиг, ол чорук ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң херээн удуртурунга шуут, идепкейлиг болгаш шиитпирлиг киржир арганы аңаа берип турар. Оон-биле кады, депутаттың мандады аңаа дыка улуг хүлээлгелерни дагзып турар. Совет кижилер депутаттарны соңгааш, оларга улуг идегелди көргүспүшаан, боттарының соңгуттурганнары Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың политиказын амыдыралга хажык чокка боттандырар, социалистиг демократияның принциптерин шыңгыы сагыыр, ажылчы чоннарның эргелерин болгаш эрге-ажыктарын быжыг камгалаар талазы-биле чоннуң идегелин күүседип шыдаар деп бүзүрелди илергейлеп турарлар.

Бистиң областа-даа, хоорайлар, районнар, көдээ болгаш суурлар Советтериниң депутаттары боттарынга бедик негелделерни кылып, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң, коммунистиг аажы-чаңны сагыырының, биче сеткилдиг болурунуң болгаш хөй-ниити хүлээлгелерни бедик медерел-биле болгаш шынчы күүседириниң үлегер чижээ болуп турар. Чижээ, область Совединиң депутаттары эштер С. О. Сагбалдай, О. Ч. Лопсанчап, С. С. Бөрзек, М. К. Бичии-уруг, Н. Д. Виноградова, П. М. Середкин, А. Н. Коробова, К. К. Хүрек-Бен, А. Ф. Анфалов, районнар болгаш көдээ Советтериниң депутаттары эштер Х. Б. Болат, Х. Д. Кара-кыс, Х. С. Каң-оол болгаш оон-даа өскелер үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлгезин организастаарын экижидеринге идепкейлиг киржип, чеди чылдың планын хуусаа бетинде күүседиринче ажылчы чонну мобилизастап турарлар. Олар хөй-ниитиниң ажылынга болгаш боттарының депутат хүлээлгелерин Советке-даа, соңгулда округунга-даа күүседиринге кончуг идепкейлиг. Ынчангаш, совет депутат чоңга бараан болур херекке боттарының бүгү күштерин, билиглерин болгаш дуржулгазын берип, ленинчи хевирниң күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчының бедик шынарын боттарынга шиңгээдип ап турар.

Чоңга шынчы, ак-сеткилдиг бараан болуру дээрге, совет депутат бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези. Ынчаарга бир эвес, депутат соңгукчуларының идегелин күүсетпес болза соңгукчулар ону дедир кыйгырткаш, ооң орнунга эки, төлептиг кижини соңгуп алыр эргелиг. Бо дугайын РСФСР-ниң Конституциязының 147 чүүлүнде болгаш «РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының көдээ Совединиң дугайында дүрүмнүң» 32 чүүлүнде тодаргай айыткан. Оларда чугаалап турары болза «Депутат бүрүзү... доктааттынган хоойлу чурумун ёзугаар соңгукчуларның хөй нуруузунуң шиитпири-биле кайы-даа үеде дедир кыйгыртынган турупп болур».

Хоойлунуң бо негелдезин бистиң областың чамдык Советтери хажыдып турарының фактылары бар. Чижээ, Таңды районнуң Чедер көдээ Совединиң депутады С. А. Шевелев совет депутаттың бедик адын бужартадып, кеземче хоойлузунга таваржыр үүлгедигни кылган. Таңды райкүүскому болза чогуур округунга бадылаашкын чокка көдээ Советтиң сессиязын чыылдыргаш, Шевелевту депутат хүлээлгезинден дүжүрүп кааптынар деп айтыышкынны хоойлуга чөрчүштүр Чедер көдээ күүскомга берген. Чедер көдээ Советтиң сессиязы ол шын эвес айтыышкынны хүлээп алгаш, шак ындыг шын эвес шиитпирни хүлээп алган болгаш оон-биле көдээ Советтиң депутадын дедир кыйгыртыр дугайында доктааттынган хоойлуну хажыткан.

Депутатты дедир кыйгыртыр эрге болза социалистиг демократияның кол чүүлдериниң бирээзи, эрге-чагырганың улусчузунуң илергейлээшкини болгаш соңгукчуларның мурнунга депутаттарның улуг харысалгалыг болурунуң магадылалы болурун барымдаалааш, РСФСР-ниң Дээди Совединиң V сессиязы «РСФСР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының край, область, округ, район, хоорай, көдээ, суур Совединиң депутадын дедир кыйгыртырының чурумунуң дугайында» Хоойлуну 1960 чылдың октябрь 27-де үндүрген. Бо хоойлу В. И. Ленинниң айтыышкыннарынга үндезилеттинген. В. И. Ленинниң айытканы болза совет депутаттар **«боттарының хоойлуларын боттары күүседир, амыдыралда болдунуп турар чүүлдерни боттары хынап, боттарының соңгукчуларының мурнунга боттары шуут харыылаар»**. Ынчангаш депутаттың ажылын соңгукчулардан контрольдаарының ленинчи принцивин амыдыралга чайгылыш чок боттандырарын ол Хоойлу хандырып турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң бо Хоойлузу чер-чер Советтериниң депутаттарының ажыл-чорудулгазын улам ыңай идепкейжидип, соңгукчуларның мурнунга харысалгазын оларның медереп билирин улам-на бедидип турар. Чер-чер Советтеринге соңгулдалар чорудар соңгулда округтары девискээр-даа, соңгукчуларының санының-даа талазы-биле чаңгыс аай эвес болганының ужурунда, депутатты дедир кыйгыртыр айтырыгны көдүрүп үндүрер эргени соңгукчуларның хөй кезииниң хуралдарынга бээринден аңгыда, Коммунистиг партия организацияларының, профессионал эвилелдериниң, кооператив база аныяктар организацияларының болгаш культура ниитилелдериниң төп, республика, край, область, округ, район болгаш хоорай органнарының нүүрүнде хөй-ниити организациялары-биле болгаш ажылчы чоннар ниитилелдери-биле кады бүдүрүлгелер, цехтер, албан черлериниң аайы-биле — ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның; колхозтарның, бригадаларның аайы-биле—колхозчуларның; совхозтарның болгаш оларның салбырларының аайы-биле — совхозтарның ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының; шериг кезектериниң аайы-биле — шериг албанныгларның ниити хуралдарынга база тывсыр.

Депутатты дедир кыйгыртыр дугайында айтырыгны көдүрүп турар хөй-ниити организацияларының болгаш ажылчы чоннарның хуралдарының шиитпирин ажылчы чоннар депутаттарының тус чер Совединиң күүскомунга киирер. Күүском киирген материалдарны чугаалажып көргеш, бир эвес депутатты дедир кыйгыртыр дугайында айтырыгны көдүрерде, хоойлу ёзугаар доктааттынган негелделер шын сагыттынган болза, бадылаашкынны чорударын доктаадыр.

Тус чер Совединиң күүскому депутатты дедир кыйгыртыр дугайында бадылаашкынны чарлааның соонда, депутатты дедир кыйгыртыры-даа дээш, кыйгыртпазы-даа дээш, агитацияны РСФСР-ниң Конституциязының 129 чүүлүн ёзугаар хостуу-биле чорудар эргени РСФСР-ниң хамаатызы бүрүзүнге бээри-биле бир дөмей, хөй ниити организациязынга база бээр.

Депутаттарның бүрүн эргезин барымдаа чок черге казыыр чорукту болдурбас байдалды хандырар сорулга-биле дедир кыйгыртыр дугайында айтырыгны көдүрүп үндүрген организация азы ажылчы чоннуң хуралы айтырыгның тургустунуп келгениниң чылдагаанын депутатка дыңнадыр хүлээлгелиг, а депутатты дедир кыйгыртыр апарган байдалдың дугайында тайылбырны депутат хөй-ниити организациязынга азы ажылчы чоннарның хуралдарынга киирер эргелиг дээрзин Хоойлу доктааткан.

Тус чер Совединиң депутадын дедир кыйгыртыр дугайында айтырыгны бүдүрүлгелер, албан черлери, колхозтар, совхозтар, шериг кезектери, ол ышкаш соңгукчуларның чурттап турар чериниң аайы-биле соңгулда округунга хөй-ниити организацияларының чыылдырганы соңгукчуларның хуралдарынга чугаалажып көөр болгаш шиитпирлээр. Депутатты дедир кыйгыртыр дугайында шиитпирни ажык бадылаашкын-биле хүлээп алыр. Соңгукчуларның ниити хуралының протоколунга округта соңгукчуларның санын, олардан хуралга олурушканнарның болгаш дедир кыйгыртыры чөп дээш база кыйгыртпас дээш берген бадылаашкыннарны тус-тузунда ылавыла айтыр. Хуралдың протоколунга хурал президиумунуң кежигүннери шупту ат салыр болгаш депутатты дедир кыйгыртыр дугайында бадылаашкынны чорудар талазы-биле округ комиссиязынга үш хонук хуусаа иштинде киирер.

Депутатты дедир кыйгыртыр дугайында бадылаашкынны чорудуп турда Хоойлунуң күүселдезин хайгаараары-биле база бадылаашкынның түңнелдерин үндүрери-биле чогуур соңгулда округунга округтуң комиссиязын хөй-ниити организацияларының болгаш ажылчы чоннар ниитилелдериниң төлээлекчилеринден тургузар. Ону даргазы, даргазының оралакчызы, секретары болгаш округтуң улуг, бичезин барымдаалап, 2-ден 6 чедир кежигүннерлиг кылдыр тургузар. Округ комиссиязының составын депутатты дедир кыйгыртырып турар Совединиң күүскому бадылаар.

Бир эвес соңгулда округунуң соңгукчуларының хөй кезии дедир кыйгыртыр дээш бадылаан болза депутатты дедир кыйгыртынган деп санаар. Депутатты дедир кыйгыртыр дугайында бадылаашкыннарның түңнелдерин кылып дооскан соонда, беш хонуктан эрттирбейн оларны округ комиссиязы чоңга чарлап дыңнаткан турар ужурлуг. Округ комиссиязы ол ышкаш депутатты дедир кыйгыртыр дугайында бадылаашкынны чорудуп турда Хоойлуну хажыткан дугайында хомудалдарны база көөр.

Депутатты дедир кыйгыртыр дугайында Хоойлу чоннуң мурнунга чер-чер Советтериниң депутаттарының харысалгазын улам-на бедидип, соңгукчулар-биле оларның харылзааларын быжыглаарынга, коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын күүседир талазы-биле Советтерниң практиктиг ажыл-чорудулгазынга масса чонну калбаа-биле киириштирериңге улуг идигни берип турар.

Ук Хоойлуда дедир кыйгыртырган депутаттың орнунга өске депутаттың соңгулдазын чорудар дугайында чүнү-даа чугаалавайн турар. Ол болза үнген депутаттарның, ооң иштинде кыйгыртырган депутаттарның орнунга депутаттар соңгуурунуң чурумун чер-чер Советтеринге соңгулдалар дугайында Дүрүм болгаш «Үнген депутаттарның орнунга соңгулдалар чорударының чурумунуң дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1951 чылдың август 3-теги болгаш 1959 чылдың июнь 3-теги Чарлыктары доктаатканы-биле тайылбырлаттынып турар. Бо дугайында тайылбырны дараазында берип болур.

А. ЗАЙЦЕВ.

* * *

ПСКОВ ОБЛАСТЬ. Псков областың колхозтары болгаш совхозтары, СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин күүсетпишаан, крупа болгаш бобы культураларның тарылгазын бо чылын калбартып турар. Чүгле Великолука районга безин гречиханы болгаш чочак-тарааны 1.000 гектар шөлге тараан.

ЧУРУКТА: «По реченский» совхозтуң тракторизи **В. В. Тимофеев (ОҢ ТАЛАЗЫНДА)** биле сеяльщик **Л. Е. Ершов** чочак-тараа үрезиннерин урган сеялканы башкарып тур.

Фото **К. Богдановтуу.**
СЭТА-ның фотохрониказы.

* * *

БҮДҮРҮЛГЕ ӨӨРЕДИЛГЕЗИНГЕ БАШТАЙГЫ БАЗЫМ

Бистиң чуртувуска өөреникчилерниң ниитиге ажыктыг бүдүрүлге өөредилгезиниң дугайында айтырыг совет школаның, башкылар коллективиниң, ада-иелерниң болгаш бүгү хөй-ниитиниң чугула болгаш харысалгалыг хереэ болур. Уругларны келир үениң төлептиг кадрлары кылдыр кижизидип өөредири—өг-бүлеге, оларның школа назыны четпээн үезинде-ле эгелээр. Школага олар өөренип турар клазының, хар-назынының аайы-биле ажыл-ишке чаңчыгып, бүдүрүлге практиказын эрттирип, харын-даа улуг улустуң ажылынга дузалажып, анаа өөренип ап турарлар. Ол дугайын Кызылдың № 2 ортумак школазынга бүдүрүлге өөредилгезин организастааны, школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаарынче угланган хемчеглерни алганы херечилеп турар.

Күш-ажыл башкызы П. П. Королев школа мастерскаязында кичээл эрттирип тур.

ШЫНЧЫ СӨС — АЖЫЛ-ХЕРЕК

Школада дружинаның отряд, звено бүрүзү тускай бот хүлээлгелиг. Ол хүлээлгелерниң кол черин бүдүрүлге өөредилгезин чедип алыры, күш-ажылдың арга-мергежилдеринге өөренири ээлеп турар. 7-ги класстың пионерлери пионер комнатазынга ойнаар херекселдерни кылганнар, а 5—6 класстарның пионерлери школаның ниити чурулга делгелгезин чыып организастаарынга үстүкү классчылар-биле кады идепкейлиг киришкеннер. Кызыл хоорайның чурттакчызы пенсионер Конзулактың өг-бүлезинге бистиң пионерлеривис ийи чыл дургузунда шефтеп келгеннер. Пенсионер Конзулак бистиң школага бо-ла чедип кээр, ол келгенде чүнүн-даа мурнунда пионер өрээлинге баар.

Школаның библиотекары эш Безродная пионерлерге ном, солун карттаарының бөлгүмүн өөредип келген. Олар эрги номнарны септеп, солуннарны болгаш журналдарны көктеп турганнар. Бөлгүмнүң киржикчилери Саша От-оол, Борис Даваа, Света Салчак, Миша Калзаң оларны отрядтарның сборларынга-даа, ада-иелер хуралдарынга-даа мактап турганы таварылга эвес.

Школада тургустунган аныяк натуралистер бөлгүмү солун арга-дуржулгаларны кылганнар. Аныяк арга-дуржулгачылар тараалар үрезиннерин сорттап, өстүрүп үндүрүп, балыктарның болгаш өске-даа бичии дириг амытаннарның кежин оларның дурзузу кылдыр хептеп кадырып, зоология талазы-биле башкыларга эки дузалакчылар болуп турганнар. Бөлгүмге кошкак өөренип турарларга эш-хуузунуң дузаламчызын шын организастаан, Чижээ, Зоя Ашак-оол багай өөренип турда, өөрү оон өөредилгезинге-даа, аныяк натуралисчи ажылынга-даа эки дузалашкан. Бешки класстың юннаттары «Үрезин болгаш ооң тарап өзери» деп темага тус черниң чамдык үнүштериниң үрезиннерин чыгаш, коллекциязын кылганнар. Ооң соонда оларның өзүлдезиниң бедиин, чемгертинип турарын Рая Дагба, а мочургалаарын Роза Ховалыг харылап турган. Үнүштерниң өзүлдезин ынчаар чоорту хайгаараар чорук ону өстүрүп турар пионерлерниң ажылга харысалгазын улам бедиткен.

Пионержи шынчы сөс—ажыл-херек, амыдыралче базым дээрзин бистиң пионерлеривис эки билирлер.

БОТТАРЫ КЫЛЫРЛАР

Бистиң интернатка бот-хандырылганы чоорту, уругларның хар-назыны, кылып билир мергежилиниң аайы-биле чорудуп келген бис. Бо талазы-биле кижизидикчи З. Сташевскаяның дуржулгазы солун. Ол, комнатаның дежурныйларының хүлээлгелерин чугаалап берип, интернаттың арыг-шеверин хынап, түңнелин үндүрүп турган. Уругларның хөй кезии бот-хандырылганың бүгү-ле ажылдарын шын күүседип турган-даа болза, чамдыктары улуг күзел чок ажылдап, ниити чурумга чагыртпас болганын эш Сташевская эки билген. Бир-ле катап комната активиниң хуралын чыылдырган, анаа уруглар комнаталарының аразынга чарыш организастаар деп шиитпирлээн. Ооң соонда интернаттың арыг-шевери, бот-хандырылгазы улам-на экижээн. Кижизидикчи Сташевскаяның организастааны, 9-ку класстарның кыстары кружеваларны, салфеткаларны даарап, бажың иштиниң чадыгларын, чуруктарны сиилип өөренип алганнар. Ол-ла класстарда организастаттынган лекторлар бөлүү ай санында ийи удаа беседаларны чорудуп келгеннер. «Кым ажыл кылбазыл, ол чем чивес», «Чалгаа кижи өскениң күжү-биле амыдыраарынга ынак», «Күрүнениң өнчү-хөреңгизин камнаары» болгаш өске-даа темаларга болгулаан беседалар өөреникчилерниң күш-ажылчы кижизидилгезинге улуг дузаны чедирген.

Уруглар дааранып мастерскаяда.

Ажыктыг күш-ажылга өөреникчилерни чаңчыктырары оларның чурум-сагылгазынга, коллективтиң сырый каттыжарынга улуг салдарлыг болганын 9 «Б» класстан (класс удуртукчузу А. Бангарова) көрүп болур. Өөредилге чылының эгезинде ол класстың чамдык оолдары, ылангыя Володя Биче-оол, Белек Бавин-оол олар класс удуртукчузунуң даалгаларын (монтаж кылырын, хана солунга чүүл бижиирин) күүсетпес, класстың арыг-шеверин сагывас турганнар. Ынчалза-даа школаның башкылар коллективи оларга даалгаларны бергеш, ооң түңнелин үндүргеш, дыңнадып турарын демги оолдарга чурумчудуп алганнар. Володя биле Белек өске өөрү-биле кады № 1 уруглар садын шефке ап, школаның бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнге өөренип, чурум-сагылгазы-даа экижээн.

ТУСКАЙ МЕРГЕЖИЛДЕР

Эрткен өөредилге чылындан эгелээш бистиң школаны ортумак ниити билигниң политехниктиг бүдүрүлге өөредилгелиг школа кылдыр эде тургускан соонда чаа өөредилге планынче шилчээн. 9—10 класстарның өөреникчилери автослесарьның, столярның, тудугжунуң, дааранықчының, киномеханиктиң, библиотекарьның, кижизидикчилерниң тускай мергежилдеринге өөренип турарлар. Олар шилип алган мергежилдерин ёзугаар бүдүрүлге черлеринге барып ажылдап өөренир ужурлуг турган, ынчалза-даа баштайгы үеде бүдүрүлгеге ажылдаар чер оларга чок болгаш белеткелдиг эвес болганындан станоктарга боттары ажылдап шыдавас турганнар.

Ынчангаш бисти шефтеп турар бүдүрүлгелер—дааранылга комбинадының, Кызыл АТК-ның, эт-херекселдер кылыр фабриканың удуртукчуларының арга-сүмезин болгаш дузаламчызын ёзугаар дааранып, чазаныр мастерскаялар болгаш слесарь цеги дерип кылдынган. Ооң соонда бүдүрүлге өөредилгелери доктааттынган шагында эртип турар апарган. Маңаа столяр болгаш дааранылга цехтериниң ажылын чижекке ап көрээл.

Столяр цехинге 10-гу класстың 25 өөреникчилери столярның мергежилин чедип алганнар, ылангыя Калин-оол, Марталай, Чалан-оол, Артаа, Кара-оол, Магбин оларның кылган эт-херекселдери чараш, шевергин. Бүдүн чартык чылдың иштинде столяр цехинге 1525 янзы-бүрү эт-херекселди кылган. Оларның өртээ чаа акша-биле 1707 рубль четкен.

Даараныр цехке бүдүрүлге практиказын эрттирип турган уруглар хепти быжарынга, даараарынга өөренип эгелээш, сөөлзүредир хөй янзы хевирлиг чүвүрлерни быжарын чогаадып, интернаттың, уруглар садтарының болгаш яслилериниң 1000 ажыг хептерин даарап бергеннер. Ам дааранықчы уругларның хөй кезии 2—3 разрядты чедип алганнар.

* * *

Бүдүрүлге өөредилгелерин эрттирип турганывыстың практиказындан алгаш көөрге, школа мастерскаязынга уруглар ажылды холдуң бөдүүн херекселдери-биле кылып турарлар. Ындыг болганда мастерскаяларда өөредилгениң бир-аай херекселдери бүдүрүлге чорудулгаларын күүседириниң амгы үедеги аргаларын хандырып шыдавайн баар. Ынчангаш бис мастерскаяларга болур күш-ажылчы өөредилгени амгы үениң бүдүрүлгелери-биле харылзаштырар сорулганы салгаш, хоорайның бүдүрүлгелеринче экскурсияларны чорудар деп шиитпирлээн бис. Ол экскурсиялар биске эки түңнелдерни берген. Удавааңда бистиң школаның элээн каш слесарьларын АТК-ның слесарьлар бригадазынга хүлээп алган. Ол бригада ам коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп ададыр дээш демисежип турар. Апрельден эгелээш бистиң дааранықчы кыстарывыс дааранылга комбинадында дуржулгалыг мастерлерниң удуртулгазы-биле шуушturuгуг арга-биле ажылдап эгелей бергеннер. Бистиң тудугга өөренип турган өөреникчилеривисти чоокта чаа «Тыва тудуг» трезиниң бир бригадазынга хүлээп алган.

Бистиң школаның башкылар коллективи партияның XXII съездизинге төлептиг ужуражыр дээш белеткенип, школаның өөредилге кижизидилгелиг ажылының талазы-биле чаа-чаа чүүлдерни кылып чорударын бодап, тып турарлар.

С. ОРТУН-ООЛ,
Кызылдың № 2 школазының директору.

Ынак мергежили

Шагаан-Арыг ортумак школазынга өөренип турда-ла Даржай Май-оолдуң чурулгага ынакшылы, мергежили илерей келген. Ооң чурулга альбомнарында янзы-бүрү дириг амытаннарның болгаш бойдустуң чараш чурумалдары эки үнелелдерни ап турган.

Май-оол чурукчу болурун школачы чылдарында-ла шиитпирлеп алган. VIII-ки классты доосkaш, ол-ла чылын Казаньның чурулга училищезинге өөренип кирген.

Ол училищеге өөренип тура орустуң шылгараңгай чурукчуларының ажылдарын онза сонуургап, кандыг-даа чүүлдү чурууруунуң онзагай мергежилин шиңгээдип алырын оралдажып турган. Аңаа тургаш ол «Чылгычылар» деп бодунуң бир дугааргы ажылын чураан. Ону чурааны дээш улуг үнелелди алган. Ол чурукту улам шынаржыткан соонда 1961 чылда Бүгү-эвилелдиң чурук делгелгезинге кирген. Аныяк чурукчу бо чылын тыва колхозчунуң портредин чуруп доосkaш, Москваже чоруткан. Май-оол ам областың чурулга мастерскаязында ажылдап, янзы-бүрү чуруктарны, каасталгаларны чурууруңга идепкейлиг киржип турар.

Аныяк чурукчунуң чурттап турар бажыңынга кире бээрге, хостуг шактарда чуруктар чуруп, кызымаккай ажылдап турары илдең. Ханада азып каан дөрбелчин ак саазында кара хөмүр-биле хевирлеп чураан чурук турар. Ында столованың, кухня иштиниң хевири, ак халаттарлыг аныяк херээжен кижилерниң овур-хевирлери тода көстүр. Ол болза аныяк чурукчунуң 1962 чылда доозар деп планнап алган, Тываның аныяк аъш-чем ажылдакчыларынга тураскааткан ажылы-дыр. Ол чуруктуң баарында, шала кырында чүктээринге таарыштырган баглыг сарыг хааржак чыдар. Хааржакты ажыдыпкаш таарыштырыптарга дөрт чинге демир кырында стол хевирлиг херексел болу бээр. Чурук чуруур ийленчек самбыражыгаш база-ла кыдына бээр. Ооң ыңай янзы-бүрү хемчээлдиг бийирлер, хөй янзы өңнүг будуктар база эвээш эвес.

— Мээң чүден-даа артык үнелиг эдим бо-дур ийин — деп, чурукчу сеткил ханып чугаалады.— Мен аныяк чурукчу болгаш дуржулгалыг чурукчулардан үргүлчү өөренип турар мен. Ооң бир дөрбелчин саазынны чада тудуптарга, ында хүрежип турар тыва мөгелерниң, мөге салыкчыларының овур-хевирлери көстү берди. — Бо дээрге тыва чурукчу Май-оолдуң чуруп турар ажылы-дыр.

— Чогаадыкчы мергежилиңерниң талазы-биле планыңар чүү ирги? — деп оон айтырдым.

— Чурукчу мергежилди улам бедидер сорулга-биле Москваже түр курсче чоруптар мен. Аңаа «Аныяк поварлар» деп чуруумну болгаш Тываның аныяк ажыл-ишчилеринге тураскааткан өске-даа эскистерни чуруп доозарын бодап турар мен—деп ол харылады. Ол ажылдарны доосkaш, Новосибирскиниң зона талазы-биле чурук делгелгезинге ол киржир деп турар.

Даржай Май-оол Тываның мергежилдиг аныяк чурукчуларының бирээзи. Ол бодунуң чурукчу мергежилинге чоргаарланыр.

В. САГАН-ООЛ.

Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң төвү—Балгазын суурда Культура бажыңында бот-тывынгыр уран чүүл коллективи солун-солун номерлиг концерт программазы-биле көрүкчүлерниң макталын чаалап алган. Ооң программазында ниитиниң, ийи-чаңгыстың ырлары, уран номчулга, янзы-бүрү танцылар, кыска шиилер бар.

Чурукта: ол Культура бажыңының танцы бөлүүнүң бир көргүзүү.

Сөзү болгаш фотозу **В. Уколовтуу.**

ЧЕЧЕКТЕЛГЕН АМЫДЫРАЛ

Тожунуң колхозтарының организас ажыл-агый талазы-биле быжыкканы-биле колхозчуларның амыдырал-чуртталгазы, материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнели хүн-бүрүде өзүп турар. Бүгү колхозчулар чурттаалга бажыңнары-биле бүрүн хандыртынган, «Май 1» колхозтуң төвү—Ий, «Совет Тыва» колхозтуң төвү —Адыр-Кежиг суурларда школалар, электростанциялар, уруглар яслилери болгаш садтары, кижи эмнелгезиниң пунктулары, хлеб быжырар черлер, ниитиниң столоваялары, чунар бажыңнар, клубтар, стадионнар—чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, совет кижилерниң херегледерин хандырар бүгү чүүлдер тургустунган.

Тожуда амыдыралдың кайы хире чаартынганын эң-не ырак Өдүгенде иви фермазының чижээнден-не көрүп көрээли: «Совет Тыва» колхозтуң иви фермазы колхоз төвүнден 100 ажыг километр Дооранга турган. Бис «Совет Тыва» колхозтуң даргазы Василий Санмаевич Тамдың-оол-биле шыырак дээн чарыларны мунупкаш ол черге 2 хонгаш четтивис. Ивижилерниң турлаанда чыскаай турган бажыңнар дег, улуг-улуг ногаан майгыннар көстүп турар. Чоокшулап кээривис билек-ле каяа-даа дыңнап чаңчыккан төрээн Москваның үнү майгын иштинде радиоприёмниктен дыңналы-дыр. Ферма эргелекчизи Михаил Кенденниң майгынынга барып дүшкеш, мендилештивис:

— Экии, эки! Кайы хире ажылдап, чурттап тур силер?

— Ажыл-агый, амыдырал-чурттагавысты бодуңар-ла көрүп, биле бээр силер. Бис бодаарывыска, моон артык канчаар чурттаар боор,—дээш мендилешкеш, бисти майгынынче чалай-дыр.

Шынавыла, бис 2 хонук иштинде радио дамчыдылгазы дыңнаваан болгаш дораан-на Кызылды туда тыртып алгаш, дыңнап олуруптувус. Сагыш-сеткил хайныгып келди. Бир эвес совет эрге-чагырга эвес болза, бо ыраккы Өдүгенге ивижилер совет мурнакчы эртемниң, техниканың, культураның бо бүгү ачы-хавыязын, эртинезин ажыглап, мындыг аас-кежиктиг чурттап чоруур бис бе деп бодал, ынчангаш Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүп четтиришкинни катап-катап илередиксээ кээр.

Колхозтуң киномеханиги Сапый моторну бүгү-ле кино аппарадын шуптузун часкаш, бичиилеп кезек-кезектеп ивилерге чүдүрүп алган чедип келди. Баштайгы хүн ол моторун эптеп, аштап-арыглап, шенеп хүнзеди. Даразында кино мотору ажылдай бээрге, «Ура!» деп үннер, хөглүг каткылар дыңналды. А ооң чоок-кавызында турган ивилер хойгаш бөлүк-бөлүү-биле ыңай болдулар. Өдүген тайгазынга бир-ле дугаар кино көргүзериниң мотор даажы. Мотор-даа ажылдаан, а кино экраны кайда херерил? Экранны майгыннар экиинге херип алдывыс. Ол дүне кончуг айдың дүне болган.

Кино үндүрүп көргүзеринге хамык белеткел доозулган соонда киномеханик Сапый мынча дидир:

— Бо кино аппарады-биле үр-ле чылдарда ажылдап келдим, оруктуг черлерге көргүзүп чораан эскербес кижи мен. Ам-на бодап турарымга ыраккы фермаларга ап чорууруңга таарышкан, элээн чиик, биче күштүг моторну, аппаратты кылып үндүрер болза, дыка-ла ажыктыг-дыр.

Тываның культура хөгжүлдезиниң кескү чедиишкининиң дугайын база чугаалаштывыс. «Совет Тыва» колхозтуң эш Булотовка удурткан уран чүүл бөлгүмүнүң киржикчилери ол хүн концерт көргүстүлер. Төрээн чурт, Коммунистиг партия дугайында ырлар, совет болгаш даштыкы чогаалчыларның, композиторларның чогаалдары, орус, тыва ырлар, танцылар...

«СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш» деп лекцияны ивижилерниң фермазынга колхоз даргазы эш Тамдың-оол ол кежээ номчуду. Даразында кежээ ферманың бүгү ажылдакчыларының хуралы болган. Аңаа ферманың эргелекчизи М. Кенден ында бөдүүн ажыл-ишчилерниң ажыл-агыйын болгаш амыдырал-чурттагазын, моон соңгаар сорулгаларны чугаалаан.

Иви кадарчылары Быра, Содуна, Чоргаадай, Хүртүжек болгаш өскелер-даа иви малды бригада болуп алгаш кадарарының ажык-дузазының, кадарчыларның ажылга харысалгалыг болурун бедидерин, оон-биле ийи кадарчыларының ажыл төлевири улгадырын хандыр өөренип көргеш бо чылдан эгелеп боттандырарын чүүлдүг деп саналдааннар. Иви кадарчыларының амыдырал-чурттагазын улам ыңай экижидер сорулга-биле оларның кол-кол турар черлеринге чурттаганың бажыңнарын, кызыл булуңну, дерги садын бо чылын тударын колхозчулар шиитпирлээннер.

Иви фермазының ажыл-ишчилери төрүүр чүс ивилерден-не 90 анайларны меңди камгалап алырын, колхозтуң күрүнеге садар эъдиниң 40 хуузун иви эъди-биле дужаар дээш эрес, шудургу демиселди калбарты бергеннер. Улуг эвес 30 ажыг кижилиг иви фермазының бо коллективи, бүгү совет кижилер-биле кады бистиң чуртка коммунизм тургузуушкунунуң хереэнге бодунуң салыышкынын мынчаар кирип турарлар.

Моон мурнунда районнуң чамдык удуртур ажылдакчыларының талазынга, ооң иштинде меңээ иви малды өстүрерин арай доктаадыр дээр хөөннер турган. Ынчаарга ол шын эвес бодал дээрзинге херек кырында бүзүрээн мен. Чүге дээрге иви мал болза эң-не чиик өртектиг эътти бээр, аң ажылынга солуттунмас транспорт, хамык ужур ивиниң санын өстүрерин де эвес, а ажылдың организас-тургузуун өскертир, амгы үеде туруп турары ышкаш 60—70 баш эвес, харын аңаа 500—600 башты быжыглааш, иви мал ажылында турар кижилерниң амыдырал-чурттагазын улам экижидери эргежок чугула сорулга болуру чугаажок.

Коллективтиг ажыл-агыйны Тожуга организастап, улам хөгжүткениниң ачызында ам ооң колхозтарының төптеринде, оон бригадалар, фермалар төптеринде бай-шыдалдыг, бедик культуралыг чаа амыдырал улам чечектелип сайзырап орар.

Т. СЕНДИ,
Тожу райкүүскомнуң даргазы.

Багай эвес күүсеттинген

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырында ажылчын кооперациязы бирги кварталда бараан саарылгазының планын 102,7 хуу, апрель айның—124 хуу күүсеткен. Майда саарылга планы база багай эвес күүсеттинген.

Магазинниң садыгжылары эштер Е. Трудолюбова, Н. Горбылова чоннуң чугула хереглээр бараннарын складтан үргүлчү эккеп, магазинге делгээш, хереглекчилерге үзүктел чок садып турар. Олар чонга эптиг-ээлдек болгаш садып алыкчыларның үнүнге дыңнангыр болуп, ийиги кварталдың бараан саарылгазының планын доллдур болгаш ажыр күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

М. ЛАМА.

УТТУНДУРГАН АЖЫЛ

«Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырында ДОСААФ эге организациязының ажылы сөөлгү үениң иштинде шуут чорувастаан. 1955 чылда-ла ДОСААФ кежигүннеринге 11 кижи турган болза, оларга чаңгыс-даа чаа кежигүн немешпээн. ДОСААФ комитединиң даргазы эш С. Шагар-Отукка чоокта чаа ажылчын Ооржак чеде бергеш мынча дээн:

— Мээң кежигүн дадывырым ам ийи чылда хавыртынмады. Ону хавырып ап көрүңер, дарга.

— Дадывыр хавырар дээрге марка чок-тур—деп, дарга сагыш амыр харылаан. Оон ыңай ол организация чайын-даа, кыжын-даа спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдаалар эрттирбейн турар.

С. ООРЖАК.

АЯҢДА ОТТАР

Кызыл-кызыл галстуктарлыг, алдын хээлиг кызыл тугун туткан, барабанын каккан, горнун алгырткан пионерлер, школа назыны четпээннер Тасны хемниң унунда теректер, дыттар, чодураалар аразында чараш ногаан аянче шуужуп кирип эгелээннер. Уруглар одаг ажыттынарын четтикпейн манап, омак-хөглүг ойнап, белеткенип турганнар.

Өөредилге чылының доозулганынга тураскааткан кежээ бо-дур. Бо удаада школаның башкыларының боттарының баш бурунгаар бодап алганын ёзугаар, одаг ажыдарын бир класска даасан турган. Чүл дээрге одагның черин шилип, ыяжын чыып алырындан эгелээш, одагны кывсып, аңаа оюннарны эрттирип, адак соонда пионержи сборну эрттиреринге чедир 3—4 класстарның пионерлери харылзааннар. Башкыларның ол берген даалгазын аныяк ленинчилер ой-шаанда эки күүсеткеннер.

Пионерниң улуг вожатыйы, Уруглар бажыңының кижизидикчи башкызы Майя Романовна Ковалецтиң командазын ёзугаар октябряттар, пионерлер аңгы-аңгы чыскаалыпкыннар. Байырлыг чыыш эгелээн. Өөредилгеге болгаш чурум-сагылгага школаның эң тергиинери — 3-кү класстың өөреникчизи Володя Нүрсат, ийиги класстың Саша Маадыр олар одагны кывсып үндүрүпкеннер. Уругларның хөглүг үннери аяңда хыл дазыраан одагның чалбыыжы-биле холужуп үнген. Кончуг эки өөредилгелиглер Салчак Деспий-уруг биле Серёжа Допчутка школаның башкылар коллективиниң мурнундан школа эргелекчизи эш К. Чамыяң мактал бижиктерни тывыскан. Ооң соон дарый национал хүрешке 16 бичии мөгелер хүрешкен: 4-кү класстың Оюн Хүлер-оол шүүлген, Володя Нүрсат ужуурлешкен.

Бо одаг — Бии-Хем районнуң Кара-Хаак участогунда эге школага болган. Эки ойнап-хөглеп билири дээрге, эки ишчи болурунуң бир демдээ-дир.

О. НАМЧЫЛАК.

ЭРТЕМ
биле
ТЕХНИКАНЫҢ
чаа чүүлдери

Октаргай болгаш агаар болуушкуннарының эртеми

Бистиң «бешки океанывыска» болгаш Черниң чоок кавызында октаргай делгеминге кончуг хөй кылымал спутниктер (эдеринчилер) тыптып келир ындыг шагның эжиниң бозагазында туруп турар бис. Ол спутниктерниң чамдызы түр, а өскелери—бистиң бөмбүрзээвисти муң-муң катап дескинер мөңге болур. Баштайгы космонавтыны Москвага уткуп алганынга холбаштырган митингиге чүве чугаалап тургаш, Н. С. Хрущев мынча дээн: «Улам-на чаа-чаа совет кижилер октаргайда кижи чорбаан оруктар-биле ужудар, ону шинчилээр, бойдустуң чажыт чүүлдерин улам ыңай ажыдар, оларны кижиге, ооң чаагай чоруунга бараан болур, тайбыңга бараан болур кылдыр албадаар апаар».

Октаргайны өөренир, шинчилээр чорук чүгле өртемчей дугайында эртемге эвес, харын база билиглерниң геология, геофизика дээн чижектиг шуут-ла «черниң» болур адырларынга-даа революцияны өөскүдүп үндүрер деп чүвени октаргайга чоруткан дуржулгаларның баштайгы базымнары бадыткап көргүскен. Октаргай лабораториялары, ылангыя агаар болуушкуннарының дугайында эртемге онза ужур-дузалыг болур дээрзи-ле билдингир. СЭТА-ның корреспондентизи Н. Железнов анаа холбаштыр **агаар шинчилелиниң Төп институдунуң директору В. А. Бугаевке** элээн каш айтырыгларны салган.

Айтырыг: Октаргайга бистиң чоруткан дуржулгаларывыстың түңнелинде агаар болуушкуннарының дугайында эртем кандыг-кандыг чаа чүүлдер-биле баян ирги?

Харыы: Октаргай ракеталарын салып үндүрген чорук болгаш спутниктерни хайгаарап турганывыс агаарның ындыкы каъттарынга дыка улуг чаа ажыдыгаларны кылырынга чедирген. Ооң ындыкы кызыгаарын бистер барык-ла 1.000 километр боор деп санап турган болзувусса, ол кызыгаар октаргайже оонда ыңай ханы турар болган. Ындыкы бедиктерде агаарның сырый дыгыш чоруу баштай бодап турганывыстан база артык болган. Ындыкы каъттарда агаар, бир эвес мынчаар чугаалап болур чүве болза, дыка күштүг амыдырал-биле чурттап турар. Агаарның шимээшкин-динамиказын ап көөрге, ооң хонукта «тынышы» кончуг чугула боор турар. Агаарның үстүкү кезээниң судалының хонукта (дүн-хүн иштинде) согар байдалын алырга, Черниң хүнге чырыттырган хүндүскү талазында агаар изээш, калбарып алгып, а дүнеки талазында агаар соогаш, чыырлып турар болган.

Айтырыг: Бистиң октаргай лабораторияларывыс хүннүң изидер демчээл чадазын, черниң агаарынга ооң салдарын өөрениринге кандыг чаа чүүлдү бергенил?

Харыы: Хүнде боор турар болуушкуннар биле Черде боор турар чорудулгаларның аразында холбааның бары билдингир болбайн аан. Хүннүң радиациязы кедизинде кээп агаарның шимчениринин үнер дөзү боор турар. Ынчанмыже хүннүң изиишкининиң өскерилгелери-биле чер агаарынга ол өскерилгелерниң илерээшкиннериниң аразында холбааны тывар дээн оралдажышкыннар улуг бергелерге таварышкылап, чөрүшкек түңнелдерге удаа-дараа чедирип турган. Ол салдарның механизми билдинмес турган, ынчангаш хыналдага бадыткаттынмас янзы-бүрү даап бодаашкыннар боор турган чүве болгай.

Ам ол айтырыгны шуут-ла эртемге үндезилеп ажылдап кылырының перспективалары ажыттынып турар. Чижээлээрге, хүннүң күштүг чайнаашкыннарының тайлымы-биле агаарның ындыкы каъттарында сырый-дыгыш чоруктуң өскерлип турары бадыткалдыг демдеглеттинген. Ол өскерлиишкиннер Черниң ушку совет спутнигин болгаш Американың «Эхо-1» деп спутнигин хайгаараанындан демдеглеттинген. 1960 чылдың ноябрь 12-де хүннүң күчүлүг чайнаашкынының үезинде агаарның моондактаашкынының эффектизи дээр чүүлдүн түр улгадыышкыны «Эхо-1» деп спутникке демдеглеттинген, оон түңнелинде спутниктиң орбитага дескиниишкининиң үези 2 секунда хире кызырылган.

Айтырыг: Агаарның өскерлир байдалын баш удур медээлээриниң дугайында эртемге спутниктерни ажыглаарының оруктары кандыгыл?

Харыы: ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи академик М. В. Келдыш болза спутниктерни ажыглаан чорук агаар байдалының өскерлирин баш удур медээлээриниң сорулгазын чаа ёзу-биле шиитпирлээр арганы бээр деп, академияның ниити хуралынга демдеглээн болгай.

Ол чорук хамыктың мунунда булуттар көжүүшкүнүн хайгаарааарынга хамааржыр. Булуттарны үстүнден көөрге черден көөрүнге бодаарга өске янзы, харын көскүзү аажок болур. Ыраккы бедиктерден хайгаарарга, агаарда циклоннар азы тропик шуурганнары хевирлиг улуг-улуг казыргылар чоруп турар. Черниң агаарының ындыыртан хевир байдалының дугайында баштайгы космонавт Юрий Гагаринниң Черге чедирип эккелген медээлерин мээң өөрүмнүң аажок хандыкшыл-биле өөренип турар чоруу таварылга эвес. Метеоролог бүрүзү бистиң алдарлыг космонавтывыска чүге арай адааргап, ооң орнунга бодуу чораан болза деп күзеп турганыл дээрзин билип болур.

Бир эвес спутниктерниң дузазы-биле бүгү чер бөмбүрзээниң агаар каъдының фото-чуруктарын доктаамал алыр болза, бистиң планетавыстың кайы-даа районунда агаарның хамык-ла кыленнээшкиннериниң дугайын долузу-биле билип ап туруп болур-дур. Бистер циклон хаттарның калбарыышкынын, солчуушкунун болгаш ооң ужурундан болур үрелиишкиннерни хайгаарап болур бис. Ындыг болурда информация оперативтиг, харын-на кол чүүл—долу болур чорук кончуг үнелиг. Амгы үеде бистиң планетавыстың кырының улуг кезээнде (океаннар, куруг элезиннер, даглар) агаар кошкак шинчилеттинип кээрдүнген-не болгай.

Хүнден Черге кээп турар чылыгның агыышкыннарын, бистиң планетавыстың чылыг үндүрүүшкүнүн шинчилээр чоруктуң улуг комплексизин спутниктерниң дузазы биле организастаан туруп болур. Ол бүгү медээлер агаар байдалының өскерлирин баш удур ылавылап санаарынга эргежок чугула.

Айтырыг: Бойдустуң улуг халаптары болур дугайында баш бурунгаар медээ алырынга спутниктер ажыглаттынган туруп болур бе?

Харыы: Чигзиниг-даа чок, бистиң октаргайже келир үеде үнер метеостанцияларывыс хенертен агаарга болур үрегдекчи болуушкуннарны, ылангыя тропиктен үнер шуурганнарны баш удур билип алырын дыка ажыктыг чепсээ болган турар. Ол далай шуурганнары (тайфуннар) аңаа метеорологтуг хайгааралдар кедергей эвээш боор турар болгаш болуушкуннарның калбарыышкынын хайгаарары, болур деп турар айыыл дугайында баш удур ылаптыг сагындырыг алыры берге шак ындыг тропиктиг океан зоналарынга тыптып, америк спутниктерден алдынган дуржулгалыг фото-чуруктарның көргүзүп турары болза шак ол агаар казыргыларының ээргиништелчек тодаргай хевири ол шуурганнарның кургаг черге чедип келириниң ырак мурнунда-ла оларның тыптып турар черлеринге билдингир боор тодарай бээр.

Айтырыг: Агаар байдалының өскерлиишкиннерин үр үеде баш бурунгаар билип тургузарының перспективалары кандыг боор турарыл?

Харыы: Келир айның азы бүдүн сезоннуң агаарының байдалын бөмбүрзектиң чаңгыс чартында болгаш бүдүн кырында кончуг улуг делгемнерниң кедээзинде агаар шимчээшкининиң өскерлириниң байдалы тодарадып турар. Чижээ, бөмбүрзектиң мурнуу чартык кезиинде агаарның шимчээшкининиң дугайында алдынган медээлерни сайгарып анализтевес болза, бөмбүрзектиң соңгу чартык кезиинге (Совет Эвилелиниң барыын талакы чартыңынга болгаш Барыын Европага) эрткен кыштың бүгү дургузунда агаарның кедергей чылыг турганын тайылбырлап болбас болгай.

Спутниктер бүгү-ле чер бөмбүрзээниң кырында агаар байдалының өскерлиишкининиң дугайында информацияларны үзүктел чокка алыр арганы биске бээр. Олар агаар байдалын үр хуусаада баш бурунгаар тодарадыр чорукту ажылдап кылырының болгаш сайзырангайжыдарының үнелиг материалдарын агаар шинчилээр эртемденнерге бээр.

Бистиң келир үедеги спутник-дузалакчыларывысты бистиң аэрология болгаш метеорология станцияларывыстың калбак четкизин солуптар бүгү талалыг чепсек кылдыр адап болбазы билдингир болбайн аан. Ынчанмыже оларның Черже чорудуп бээр медээ материалдары агаар байдалының өскерлиишкиннерин шинчилээриниң болгаш баш удур билип медээлээриниң айтырыгларынга кайгамчык улуг рольду ойнаар апаар.

(СЭТА).

ГДР-ниң калбак хереглелдер бараанннарының делгелгезиниң Москвада ажыттынганы

МОСКВА. (СЭТА). Москвада культураның болгаш дыштанылганың М. Горький аттыг Төп парыгынга июнь 3-те ГДР-ниң калбак хереглелдиң бараанннарының делгелгезиниң ажыдыышкыны байырлалдыг байдалга болган.

Делгелгениң ажыдыышкынынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы В. Н. Новиков, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары Н. Н. Органов, В. И. Козлов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, Бүгү-эвилелдиң садыг палатазының президиумунуң даргазы М. В. Нестеров, министерстволарның болгаш төп албан черлериниң, даштыкы садыг организацияларының, найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери чедип келген.

Герман Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы М. Витковская-га баштаткан чазак төлээлери, ГДР-ниң ССРЭ-де элчини Р. Деллинг, ССРЭ-де турар дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары, төлээ черлериниң ажылдакчылары, совет болгаш даштыкы журналистер ажыдыышкынга киришкен.

М. В. Нестеров делгелгени ажыдарының мурнунда чүве чугаалап, чыылганнарга байыр чедирген.

В. Н. Новиков Совет чазактың даасканын ёзугаар Герман Демократтыг Республиканың чазак төлээлериниң кежигүннеринге байыр чедирген. Ол, ГДР-ниң бүгү ажылчы чоннарынга аас-кежикти болгаш чечектелиишкинни күзеп, ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң улустарының аразында найыралдың быжыгарынга болгаш хөгжүүрүнге алдар болдурган йөрээлдерни салган.

Герман Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы М. Витковская-ның медеглээни болза, бистиң делгелгевис болза Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың аразында туруп турар акы-дуңма харылзааларның чаа илерээшкини болур.

Социализмниң болгаш коммунизмниң тургузуушкунунда, тайбыңны камгалаар дээш демиселде бистиң нииті эрге-ажыктарывыс ийи чурттарның аразында бүгү талалыг болгаш экономиктиг сырый кады ажылдажылгада база илереп турар.

ГДР-ниң калбак хереглелдиң бараанннарының ССРЭ-де баштайгы делгелгези бистиң ийи чурттарывыстың аразында найыралдыг харылзааларның бүгү делегейге тайбыңны камгалап алырының херээнге улам ыңай быжыгып, ханылап турзун деп М. Витковская чугаалаан.

М. Витковская делгелгениң ажыттынганын Герман Демократтыг Республиканың чазааның өмүнээзинден чарлаан. Герман Демократтыг Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне гимннериниң байырлалдыг аялгазы чаңгыланып турган.

Бүгү кижилер делгелгени көөр дээш чорупкан. Ийи павильоннарда болгаш 6 муң дөрбелчин метр черни ээлээн делгем шөлде 15 муң экспонаттарны тургускан.

Герман Демократтыг Республиканың 15 даштыкы садыг организациялары киржип турары бо делгелгеде пөстер, идиктер, эт-херекселдер, фото радио болгаш телевидение аппаратуразы, хөгжүм херекселдери, электро приборлар, шаажаң, шил-ойнаарактар, аргыглыг болгаш спорт бараанннары калбаа-биле делгеттинген.

Делгелге үш неделяда үргүлчүлээр. Делгелге ажылдап турар үезинде ГДР-ниң дааранылга үлетпүрүнүң бүдүрүп турары белен хептиң эң чаа хевирлерин көргүзер.

ИНДИЯНЫҢ ЧАА БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Национал хөгжүлдениң айтырыгларының талазы-биле чөвүлелдиң чоокта чаа доозулган сессиязы 1961—1966 чылдарда Индияны хөгжүдериниң үшкү беш чыл планының төлевилелин хүлээп алган. Планның кол онаалгалары болза ажыл-агыйны хөгжүдеринде болгаш ада-чурттуң индустриалдыг баазазын улам ыңай быжыглаарында болуп турар.

Чурттуң экономиказының күрүне секторун хөгжүдеринге 75 миллиард рупийни чарыгдаарын чөвүлел доктааткан. Экономиканың хуу капиталистиг секторунуң хереглелинге капитал салыышкыннар 43 миллиард рупий болур. Национал хөгжүлдениң айтырыгларының талазы-биле чөвүлелдиң демдеглээни болза, «күрүне секторунуң бүдүрүлгелери хуу секторнуң бүдүрүлгелеринден националга элээн улуг ужур-дузалыг болуп турар».

Үшкү беш чылдың планын ёзугаар 1965—1966 чылдарга чедир чурттуң национал орулгазын 30 хуу көвүдедирин айтып турар.

Көдээниң спортчуларынга практиктиг дуза чедирип, көргүзүг маргылдаалары эрттирери-биле хол бөмбүү ойнаарынга Кызылдың бөлүк спортчулары областың барыын талакы районнарынче чорупканнар. Уругларның спорт школазының оолдар командазын болгаш херээженнерниң чыынды командазын башкы институдунда күш-культура башкызы Р. Троицкий баштап чоруур. Кызылдың хол бөмбүкчүлери Шагаан-Арыгга, Чадаанага, Кызыл-Мажалыкка, Ак-Довуракка болгаш Бай-Тайга районга барып маргылдааларны эрттирерлер.

Чурукта: Кызылдың спортчулары районнарже чоруп турлар. Фото **В. Лутковтуу.**

Перуда реакция киткеп, депшилгелиг күштерни истеп-сүрүп турары-биле холбаштыр

ВЦСПС-ТИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Ажылчы чоннарның демократтыг хосталгаларынче болгаш профэвилел эргелеринче, перу улустуң амыдыралчы эрге-ажыктарынче реакцияның калбарып турар шавыышкынының дугайын, профэвилел активтериниң массалыы-биле истеп-сүрүп, тудуп хоругдап турарының дугайын сөөлгү айларның дургузунда Перудан кээп турар дыңнадыглар херечилеп турар.

Кадыг-дошкун мөлчүгделге болгаш амыдырал деңнелиниң чайгылыш чок кудулаашкынынга удур, АКШ-тың монополияларының ээлээшкининиң түңнелинде ажыл чокталыр чоруктуң өзүп турарынга болгаш чурттуң экономиказының нииті кудулаашкынынга удур Перунуң ажылчы чоннарының чөптүг демиселин Прадонуң чазаа Американың Каттышкан Штаттарының ыдалаашкыны-биле ужур-дүржок аажылап базарынче чүткүп турар. 1961 чылдың январьда хүлээп алдынган чоңга удур, антикоммунистиг хоойлуну ажыглап алгаш, чазак чуртта ажылчын шимчээшкининиң боой тударын оралдажып, профэвилелдериниң ажыл чорудулгазын хоруп, ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын идепкейлиг камгалап турар профэвилел болгаш хөй-нииті ажылдакчыларын тудуп хоругдап, кара бажыңче суп, профэвилел болгаш демократтыг организацияларның ажылдап турар бажың-балгадынче халдаашкыннарны кылдырып турар.

Реакцияның ажылчын шимчээшкининиң базар дээн оралдажыышкыннарынга удур, демократтыг болгаш профэвилел эргелерин база хосталгаларны Перуда хажыдып турарынга удур килеңниг удурланыышкынын профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарының өмүнээзинден медеглеп, профэвилелдеринге удур ужур-дүржок аажылаашкыннарны соксадырын болгаш тудуп хоругдаткан профэвилел активтерин хостап үндүрерин негеп тур.

Реакцияның шавыышкынынга удур, ажылчын аңгының социал болгаш экономиктиг эрге-ажыктары дээш, демократтыг хосталгаларны болгаш профэвилел эргелерин камгалаары, чурттуң национал хамаарышпас чоруу дээш Перунуң профэвилелдериниң болгаш ажылчы чоннарының демиселинге бодунуң акы-дуңма сагыш-сеткил каттыштырышкынын совет профэвилелдери илергейлеп тур.

Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели.

Францияның Коммунистиг партиязының соңгукчуларга кыйгырыы

ПАРИЖ. (СЭТА). Июнь 4-те департамент чөвүлелдеринге болур соңгулдалар-биле холбаштыр Францияның Коммунистиг партиязының соңгукчуларга кыйгырыында чугаалап турары болза: «Силер Коммунистиг партияның кандидаттары дээш бадылааныңар, Алжирге болгаш бүгү делегейге тайбың дээш, социалдыг депшилге дээш, демократияның катап тургустунары болгаш төрүттүнери дээш бадылааныңар ол болур. Силер Франция дээш бадылаар силер».

Алжирге хамаарыштыр экономика болгаш социал талазы-биле чазактың политиказын, а ол ышкаш оон даштыкы политиказын шүгүмчүлевишаан, Коммунистиг партияның медеглеп турары болза: «1958 чылдың май 13-те эргилдениң түңнелинде тургустунган чаңгыс кижиниң эрге-чагыргазының ёзу-чуруму демократияны узуткап, кол-кол хосталгаларга согуушкунну таварыштырган болгаш школаның база күрүнениң депшилгелиг байдалын узуткаан. Конституцияның 16 чүүлүнге үндезилээш, онза бүрүн эргелерни ажылчыннарга болгаш демократтыг күштерге удур ажыглаан чорук ол ёзу-чурумну улам күштелдирип турар.

Үймээнчилер, эргилдениң инициаторлары болгаш кемниг идегеттер чазактың өмээржилгезин ажыглап турар».

Францияның Коммунистиг партиязы бүгү-ле департамент чөвүлелдеринге болур соңгулдаларга бодунуң кандидаттарын депшидип үндүргенин сагындырып турар.

Анголада тулчуушкуннар

ПАРИЖ. (СЭТА). Португалияның немелде күштерни үргүлчү ап турар колониалисчи шерииниң шилиндек кезектери Анголаның соңгу талазында ангола патриоттарның чепсектиг удурланыышкынын сый шавар күжү чок болуп турар.

Франс Пресс агентилелдиң Лиссабонда корреспондентизиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, сөөлгү хүннерниң дургузунда тура халыкчылар Сант-Антоньо-Ду-Заири порттуң чоогунда Сумба дээр чурттакчылыг черлерни атакалаан.

«Анголаның кофе найысылалы» — Кармона хоорай бүзээлелдиг байдалда турар: оон чоогунда районнарда ангола тура халыкчыларның дайынчы чорудулгалары калбарып турар.

Тура халыкчылар Дамба хоорайны база атакалаан.

Анголаның соңгу-чөөн районнарында португал таңныыл черлеринче тура халыкчылар хенертен халдаашкынны база кылган.

Кайгамчык хүннерге алдар болдурган чарыш

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Республиканың төөгүзүнде кайгамчыктыг хүннерни социализм тургузуушкунунда чаа-чаа тиилелгелер-биле уткуур кылдыр тургустунган чаңчылга шынчы МАР-ның ажылчы чоннары Моолга улус революциязының 40 чыл оюнга болгаш МАРП-ның XIV съездизинге алдар болдурган массалыг социалистиг чарышты калбартып турар. Налайхин шахталарының шахтёрлары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш шимчээшкинни улам калбартыр деп ажылчыннарны болгаш араттарны кыйгырган. МАРП Төп Комитединге болгаш Моол чазакка чоруткан чагаазынга оларның дыңнадып турары болза, июнь айны күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүг айы кылдыр чарлаар, чуртка пландан ажыр 13.500 тонна хөмүр дашты бээр болгаш айда бүдүрүлге чарыгдалдарын 800 муң төгерикке эвээжедир деп шиитпирлээн. МАР-ның профессионал эвилелдериниң Төп чөвүлели шахтёрларның патриоттуг эгелээшкинин изин-биле деткээн болгаш шахтёрларның үлегерин ёзугаар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш демиселди калбартырынче фабрикаларның болгаш заводтарның, күражыл-агыйларның профэвилел организацияларын кыйгырган.

МАР-ның профессионал эвилелдериниң Төп чөвүлелиниң кыйгырыын хөй-хөй бүдүрүлгелер дораан хүлээп алган. Улан-Баторнуң идиктер кылыр фабриказының коллективи рационализаторжу саналдарны нептередип, ажылчыннарның профессионал мергежилин бедидип тургаш, 1.870 хөм идиктерни пландан ажыр бүдүрүп үндүрерин хүлээнген.

Сухе-Батор аймактың автобаазазы автомобильдерниң хүнде ортумак маңнаашкынын көвүдедир, оларның ажыглалын экижидер, 14 муң килограмм кывар чүүлдү камнап алыр дээш демисежип турар.

Хэнтей аймактың «Худулмур» («Күш-ажыл») деп мурнакчы көдээ ажыл-агый каттыжыышкыны мал ажылынга эргежок чугула чем суурну тургузарының айтырыын шиитпирлээринге бодунуң салыышкынын киирер дээш бо чылын 100 гектар черге кукуруза тарырын шиитпирлээн.

Азия, Африка чурттары Айыыл чок чорук Чөвүлелин чыылдырарын негээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). 42 чурттарның (Азияның болгаш Африканың 41 чурттарының база Югославияның) төлээлекчилери португал колония Анголада байдалды чугаалажып көөрү-биле Айыыл чок чорук Чөвүлелин саадалга чокка чыылдырарын негеп, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазынга чагааны чоокта чаа чорутканнар. Чагаада чугаалап турары болза, Анголаның улузунуң демиселин боо-чепсектиң күжү-биле базып турары, ооң политиктиг эргезин болгаш бот башкарлыр эргезин казаан чорук КНО-нуң Уставынга болгаш Ангола талазы-биле Кол Ассамблеяның резолюциязынга чөрүшкек болуп турар болгаш улустарның тайбыңынга база айыыл чок чоруунга улуг айыылды чедирип турар.

Трухильонуң өлүрткени

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). 31 чылдарның дургузунда Доминикан республиканың диктатору болуп келген Рафаэль Леонидас Трухильонуң чоокта чаа өлүрткен дугайын даштыкы агентилелдер Доминиканның радиозунуң медээзин барымдаалааш дыңнадып турар.

Ооң өлүрткен чылдагааның дугайын тодаргай кылдыр медээлевейн турар.

Хөл-шыдыраа маргылдаалары

МОСКВА. (СЭТА). Бо чылын Совет Эвилелинге хөл-шыдыраага улустар аразының 5 маргылдаалары эртер. Чаңгыс чуртка бир чыл иштинде делегейниң барык бүгү диптериниң шыдыраачылары киржир ындыг маргылдаа моон мурнунда кажан-даа болбаан.

Шыдыраага улустар аразының ужуражыышкыннары херээженнерниң Тбилисиге эрткен маргылдаазы-биле ажыттынган. Аңаа Тбилисиниң аныяк шыдыраачызы Нона Ганриндашвили тиилээн.

Азия чурттарының шыдыраачыларының Ашхабадка эрткен маргылдаазынга совет гроссмейстер Радмир Холмов тиилээн.

Май 29-та улустар аразының шыдыраа маргылдаазы хары угда Москвада, Донда-Ростовта болгаш Львовта эгелээн. Москвада ССРЭ-ниң Төп шыдыраа клувунда эгелээн маргылдаада көскү гроссмейстерлер: Смыслов, Бронштейн, Толуш (шупту ССРЭ), Пахман (Чехословакия), Бискайер (АКШ), Олафсон (Исландия), делегейниң болгаш Совет Эвилелиниң бөлүк мастерлери киржип турар.

Донда-Ростовта эгелээн М. Чигоринге тураскааган маргылдаага совет гроссмейстерлер Бондаревский, Тайманов, Полугаевский, мастерлер Нежметдинов (Казань), Тарасов (Омск), Ходос (Донда-Ростов) олар ойнап турар. Ынчаарга бо маргылдаага Польшаның, Чехословакияның, Болгарияның, Югославияның, ГДР-ниң, Румынияның шыдыраачылары база киржип турар.

ССРЭ-ге аныяк шыдыраачыларның маргылдаазы бир-ле дугаар болур. Социалистиг лагерь чурттарының аныяк шыдыраачылары—колдуунда-ла студентилер Львовта ойнап эгелээн.

Бо бүгү маргылдааларда 20 хире чурттарның төлээлекчилери киржип турар.

Совет шыдыраачылар даштыкыга барып хөй катап ойнаарлар. Июнь айда ССРЭ-ниң чыынды командазы команда талазы-биле Европага бирги чер дээш ГФР-ге барып ойнаар. Эрткен чылын бистиң шыдыраачыларывыс Европага бирги черни алган, ынчангаш бо чылгы маргылдаага киржирлерни шилип алыр маргылдаага киришпейн, харын шуут-ла шүүлдеге барып ойнаар.

Сентябрь 15-те, Голландияга команда талазы-биле делегейниң бирги чери дээш херээженнерниң II шыдыраа олимпиадазы ажыттынар. Аңаа делегей диптериниң хөй чурттарындан, ооң иштинде Совет Эвилелинден ийи-ийи эң дээре шыдыраачылар киржир.

Делегей чемпиону ат дээш делегей чемпиону Е. Быкова-биле ойнаар шыдыраачыны илередир маргылдаа солун болур. Ол маргылдаа октябрьның төнчүзүнде Югославияга эгелээр болгаш аңаа Совет Эвилелинден делегей мастерлери К. Зворыкина, В. Борисенко, Л. Вольперт, мастерлер Н. Ганриндашвили, Т. Затуловская олар ойнаар болган.

Совет шыдыраачылар эрткен чылда ышкаш Венгрия, Англия болгаш өске-даа чурттарга болур улустар аразының маргылдааларынга киржирлер.

„Динамо“ бирги черде

Хол бөмбүүнүң талазы-биле хоорайның бирги чери дээш маргылдаа эрткен воскресеньеде дыштанылганың болгаш культураның Гастелло аттыг парыгының хол бөмбүүнүң шөлүнге 11 шакта эгелээн.

Көдээ ажыл-агый техникумунуң командазы-биле «Ветераннар» таварышкаш, хоочун хол бөмбүкчүлери бүгү күжүн үндүрүп, чеже-даа кысса күш четпейн ийи улаштыр уттургаш, бир дугаар-ла аштырыышкынга таварышкан.

Ооң дараазында спорттуң «Буревестник» биле «Спартак» эки-тура ниитилелдериниң командалары ужурашкаш, баштай бир-бир утчуп, көрүкчүлерниң сонуургалын көдүрген. Самба, Майыл-оол, Агбаан олар халдаашкынга болгаш камгалалгада-даа эки ойнаанындан бодунуң командазын тиилелгеге чедирип, көрүкчүлерге мактатканнар. Ынчангаш спартакчылар 2:1 санга уттурган.

«Динамо» биле «Ветеран» командаларының оюну солун болган. Ветераннар баштайгы оюнда санын 13:8 чедирип алза-даа бар аргаларын чөп ажыглавааанындан ол-ла санынга уттурган. Ийиги ужуражыышкында хоочун хол бөмбүкчүлери бодунуң удурланыкчыларын чедиишкинниг утса-даа, түңнел үшкү оюнда эвээш санга уттурган. Ынчангаш «Динамо» командазы чаңгыс аштырыышкынныг болза-даа бирги черинде чоруп турар.

Бо маргылдаага бирги черни ээлээн кандыг-даа команда областың хол бөмбүүнүң маргылдаазынга киржир эргени алыр.

АКЫ-ДУҢМА СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

Чаа Кыдаттың ажылчы чоннарының амыдыралының экижидилгези

Кыдат Улус Республиканың тургустунганындан бээр эрткен 11 чыл нииитилелдиң бүдүрүкчү күштериниң шапкын хөгжүлдези-биле демдеглеттинген. Экономиканың өзүүшкүнү-биле чергелештир ажылчы чоннарның материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнели дыка бедээн. Бо дугайын фактылар бүзүрелдиг көргүзүп турар.

* * *

Кыдат улустуң күш-ажыл кылыр эргези долузу-биле боттанган, ажылчын аңгы кажангызындан-даа артык өскен болгаш быжыккан, хожудаңгай экономикалыг эрги Кыдатка ажылчы чоннарга коргунчуг халап ажыл чок чорук болуп турган. Ажылдап турган кижилер безин ажылын чидириптеринден үргүлчү коргуп турганнар. Кижилер даартагы хүнүнде бүзүревес турган.

Кыдат Улус Республиканың тургустунганының соонда байдал үндезини-биле өскерилген. Бүдүрүлге бедик темпилер-биле хөгжүп турар апарган, ажылчын аңгы база дүрген хөгжүп турган. Чижээ, 1949 чылдың төнчүзүнде чуртка 8 миллион ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар санаттынып турган. Улус ажыл-агыйының катап тургузуушкунунуң үезинде (1950—1952 чылдар) ол сан 7 миллион 800 муңга немежип өскен болгаш 1952 чылдың төнчүзүнге чедир 15 миллион 800 муң кижи болган. Бирги беш чылда (1953—1957 чылдарда) ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның армиязы база немей 8 миллион 710 муңга өскен болгаш 1957 чылдың төнчүзүнде 24 миллион 510 муң кижи четкен.

Сөөлгү үш чылдарда үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинде «улуг шураашкын-биле» холбаштыр ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны база катап дыка өскен. Чүгле 1958 чылда — «улуг шураашкынның» баштайгы чылында, 1957 чылдың төнчүзүндээзи-биле деңнээрге, ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар КУР-га 20 миллион 810 муң кижиге хөй апарган. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның санының өзүүшкүнү болза, бир талазында бүдүрүлгениң, ылангыя үлетпүр бүдүрүлгезиниң дүрген хөгжүлдезин, ийи талазында — бистиң чуртувуска ажыл чок чорукту туюлунга чедир узуткааның херечилеп турар.

Шаандагы Кыдатка ажыл чок чоруктуң айтырыы тергиин берге болуп турган, чүгле хоорайларга 4 миллион ажыг ажыл чок кижилер турган, ол болза 1949 чылда Кыдаттың девискээринге бүдүрүлгеге ажылдап турган бүгү ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның чартыы-дыр. Хосталга соонда коммунистиг партия болгаш улусчу чазак үре-түңнелдиг хемчеглерни амыдыралга боттандырып чоруткан, ооң ачызында ажыл чок чорук аң-не кыска хуусаа иштинде мөңгези-биле узуткаттынган. Бюрократтыг капиталдың болгаш мурнундагы гоминданчы эрге-чагырга албан черлериниң национализастаттынган бүдүрүлгелериниң ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларын «күрүне харагалзаашкынынга» алган турган. Оон түңнелинде ол кижилер шуптузу ажыл-биле хандыртынган. Ажыл чоктарны база ажыл-биле чоорту хандырып турган. Үр үеде ажыл тып чадап каан кижилерге чаа квалификация чедип алырынга деткимчени көргүзүп турган. Ажыл чоктарның чамдыызынга түр ажылды берип турган. Хөй-хөй ажыл чоктар күрүнениң акша дузаламчызы-биле көдээ ажыл-агыйга ажылдаар дээш төрээн суурларынче ээп чоруткулаан. Элээн хөй ажыл чоктар дузаламчы ап турган. Ынчангаш улус ажыл-агыйының катап тургустунуушкунунуң үш чылдарының дургузунда ийи миллион хире ажыл чок кижилерни ажылга киирген. Бирги беш чылдың чылдарында бүдүрүлгениң улам ыңай хөгжүлдезиниң ачызында ажыл чоктарны ажылга киирериниң аргалары көвүдээн. 1956 чылга чедир ажыл чок чоруктуң айтырыы колдуунда шиитпирлеттинген.

Амгы үеде хоорайларның чурттакчы чонунуң ажылга киржиишкини Кыдаттың төөгүзүнге турбаан деңнелге четкен. Чижээ, үлетпүр талазы-биле элээн сайзыраңгай Тяньцзинь хоорайны шинчилеп көргенин ёзугаар алырга, хосталга мурнунда маңаа бир ажылдап турар кижи 7,5 чурттакчыга онаажып турган болза, 1958 чылдың ийиги чартыында — 3,5 чурттакчыга онаажып турар болган. Үжен хоорайларны (оон иштинде Пекин болгаш Шанхай база кирип турар) шинчилеп көргенин ёзугаар алырга, үлетпүрде ажылдап турар ажылдакчы бүрүзү 1957 чылда, боду-биле кады санаарга, 3,3 кижини, 1958 чылда—2,9 кижини азырап ажаап турган.

* * *

Ажылчы чоннарның материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнели үзүктел чок бедип турар. Улус ажыл-агыйының катап тургузуушкунунуң үезинде Кыдаттың ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ортумак ажыл төлевири 70 хуу хире өскен. Бирги беш чылдың дургузунда ол 42,8 хууга өскен. Ийиги беш чыл планының күүселдезиниң үезинде ажыл төлевириниң деңнелиниң бедиишкини үргүлчүлеп турар.

Күш-ажыл страхованиези болгаш социал хандырылга дыка сайзыраан. Күш-ажыл страхованиезиниң системазын чурттуң бүгү бүдүрүлге черлеринге 1950 чылдан эгелеп киирген. Уруглар садтарының, санаторийлерниң база дыштанылга бажыңнарының тудуушкуну дүрген темпилер-биле боттанып турар. Күш-ажыл страхованиезинге, ажылчы чоннарны халас эмнээринге болгаш дыштанырынга база социал хандырылганың янзы-бүрү хевирлеринге күрүнениң чарыгдалдары чүгле 1952—1958 чылдарда 14,1 миллиард юань четкен.

Моон-биле чергелештир чуртталга тудуушкунунче күрүне дыка хөй акша-хөреңгини үндүрүп келген. Чүгле баштайгы беш чылда 94,54 миллион дөрбелчин метр чуртталга шөлү туттунган.

Ажылчы чоннарның материалдыг амыдыралының экижилгези-биле чергелештир оларның культурлуг амыдыралының болгаш техниктиг билиглериниң деңнели дыка бедээн. Заводтарда болгаш даг-руда бүдүрүлгелеринде кежээки школаларны ажыткылаан. Бир эвес 1949 чылда ол школаларга чүгле 276 муң кижи өөренип турган болза, олар 1958 чылда—12 миллион кижи болган. Азы төс чыл иштинде бүдүрүлгеге ажылдавышаан өөренип турарларның саны 40 ажыг катап көвүдээн. Металлургия, машина тудуу, демир орук транспорту, гидроэнергетика, тудуг, хөмүр, нефть, химия база пөс-таавы үлетпүрү дээн ышкаш улус ажыл-агыйының ындыг эң чугула адырларынга бедик мергежилдиг ажылчыннарның белеткели онза калбарган. Улус ажыл-агыйының 12 эң чугула адырларында өөренип турар 8 миллион 400 муң кижиниң иштинден 5 миллион 600 муң кижи техниктиг белеткелин дооскан.

* * *

Күш-ажылдың байдалы үндезини-биле экижээн. Он бир чыл иштинде күш-ажыл камгалалының дугайында хөй-хөй дүрүмнерни күрүне үндүрген. Амгы үеде заводтарда болгаш фабрикаларда ажыглаттынып турар янзы-бүрү машиналар күш-ажылдың айыыл чок чоруун хандырып турар херекселдер-биле дериттинген. Бүдүрүлге черлеринде агаарны хоралыг холуксаалардан арыглап турар, бүдүрүлгениң артынчызы хоралыг чүүлдерни катап ажыглаары калбарган, технологтуг чорудулгалар экижип турар. Бедик температурага ажылдаар цехтерде агаарның температуразын вентиляция-биле сериидедип турар, ажылчыннарны соок суксун-биле хандырып турар.

Хөмүрнү казарының болгаш сөөртүрүн механизастаарының деңнели дыка бедээн. 1949 чылга чедир туруп турган хол-биле кылыр ажыл колдаар чорук узуткаттынган. Күрүнениң хөмүр даш шахтазында механиктиг вентиляцияны тургускан. Чер иштинде ажылдап турар кижи бүрүзүнге минута санында дөрт кубометр арыг агаарны берип турар.

Чурттуң бүгү бүдүрүлге черлеринде сес шактыг ажыл хүннүг алды хоноктуг неделяны киирген. Ажылдаары хоралыг бүдүрүлге черлеринде ажылчыннар хүнде 7 азы 6 шак ажылдап турар. Херээжен ажылчыннар 56 хонук хуусаалыг төлевирлиг декрет шөлээзин алыр эргелиг. Оон аңгыда, саатыг үезинде олар дүнеки ээлчегде ажылдаарындан хостаттырып турар база чиик ажылче шилчиттирип турар. Моон-биле чергелештир, бүдүрүлге черлеринде уруглар садтары болгаш иениң база чаш уругнуң өрээлдери калбаа-биле нептерээн. 1952 чыл-биле деңнээрге, 1958 чылда уруглар садтарының саны 11 ажыг катап өскен, а уруглар садтарынга барып турар уругларның саны 16 ажыг катап көвүдээн.

Бо бүгү фактылар болза күш-ажылдың айыыл чок чоруунуң болгаш ажылчыннарның кадыының дугайында күрүнениң сагыш човаашкынын тодаргай бадыткап турар болгаш кыдат ажылчыннар «кул хевириниң күш-ажылында» деп империалистерниң нүгүлчү чулчуруушкуннарын бүрүнү-биле сойгалап турар.

ЛИ МИНЬ.

Обласка АГААР-БОЙДУСТУҢ *байдалы*

Бөгүн обласка булуттагылап, аяскылап каап турар хүн болур, чамдык черлерге чаъс чаар. Кызылга шоолуг эвес чаъс болур. Хат өй-тавында, чоорту дыңзыыр болгаш соңгу-барыын чүк угланыышкынныг. Агаарның температуразы: обласка—15—20, а Кызылга — 18—20 градус чылыг.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга): **«Чурттаары-биле төрүттенгеннер»** — 11.30, 1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда. (биче залга): **«Ыттыг херээжен»**—4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Хайгыылчының маадырлыг чоруу»**—11.15, 1.15, 3.15 шактарда. **«Чайгы шөлээлер үези»** (делгем экранныг)—7.15 шакта. **«Дуэль»**—5.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Ийи өңнүктер»**—1.15 шакта. **«Хандыкшылдың мугулдуру»** — 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: **«Дээди принцип»**—5, 7, 9 шактарда.

ОБЛАСТЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНГА

Сээң өңнүктериң
Твои друзья

ДЕП КИНОНУ КӨРҮҢЕР.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, иштики информация килдизиниң 20-60, харысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый килдизиниң 25-38, партийжи амыдырал болгаш культура амыдырал килдистериниң 37-13, 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар. чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң 22-64, бухгалтерияның 31-75, корректорларның пропаганда килдизиниң 23-54, харысалгалыг секретарьның болгаш

ТС—00372. Чагыг № 1207. Культура эргелелиниң типографиязы